

1

בתי-המשפט

ת.א. 003096/99

בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב - יפו

בפני: כב' השופטת רות שטרנברג-אליעז, סגן-נשיא

התובע: ג'מיל עבדאללה אטריק
 על-ידי בא-כוחו - עו"ד א' קנר

נ ג ד

הנתבעים: 1. החברה לתפעול החוף השקט 1998 בע"מ
 2. כלל חברה לביטוח בע"מ
 על-ידי בא-כוחו - עו"ד א' שטיין ועו"ד כהן

3. מדינת ישראל - משרד הפנים
 על-ידי בא-כוחה - עו"ד א' גל מפרקליטות מחוז תל-אביב

4. עיריית טבריה
 על-ידי בא-כוחו - עו"ד א' ולדמן

נוכחים: ב"כ התובע - עו"ד קנר
 ב"כ הנתבעות 1 ו 2 עו"ד כהן
 ב"כ הנתבעת 3 - עו"ד גל
 ב"כ הנתבעת 4 - אין הופעה

תוכן-העניינים

<u>עמ'</u>		
6	.....	תופעת המדרגה
		פרק א' - אשם
8	.....	נתבעות 1 ו-2
11	.....	שילוט
12	.....	הפרת חובה חקוקה
13	.....	נתבעת 3 (המדינה) ונתבעת 4 (עיריית טבריה)
13	.....	נתבעת 3
15	.....	נתבעת 4
17	.....	הודעות צידי ג'
19	.....	אשם תורם
21	.....	חלוקת האשם
		פרק ב' - פיצויים
24	.....	תוחלת חיים
26	.....	נזק לא ממוני
30	.....	הפסד השתכרות
31	.....	ניכוי מס
31	.....	קידום בעבודה
32	.....	תקופת העבודה בישראל
34	.....	השנים האבודות
38	.....	נזקים מיוחדים
38	.....	צרכים מיוחדים
40	.....	נסיעות
<u>עמ'</u>		
40	.....	התאמת מגורים
40	.....	מיטה ומזרון מים
41	.....	כסא גלגלים ועגלת שירותים
41	.....	מכשיר "סקשן"
42	.....	מזגן
42	.....	מנוף להעברות
43	.....	מערבל מזון
43	.....	עזרה סיעודית
44	.....	עזרה במשק הבית
45	.....	התאמת מגורים בעתיד
45	.....	ניידות והוצאות נסיעה
46	.....	מזרון מים בעתיד
47	.....	החלפת כסא הגלגלים ועגלת השירותים
47	.....	כרית למניעת פצעי לחץ
47	.....	החלפת מכשיר סקשן
47	.....	החלפת מערבול מזון
48	.....	הוצאות בגין מיזוג אוויר
48	.....	ציוד היגייני מתכלה
48	.....	טיפול פיזיותרפי
49	.....	פיקוח רפואי
51	.....	דרישת תשלום מבית חולים פוריה בטבריה

51	.....	תרופות ותוספי מזון
52	.....	סיכום הנזקים
53	.....	הוצאות ושכר טרחה

פ ס ק - ד י נ

גימיל עבדאללה אטריק ("התובע"), יליד 13.9.76, הוא תושב האזור מהכפר עקרביניה א-נסריה, הסמוך לשכם. ב- 3.9.1999 נשא לאישה את בחירת לבו. כעבור שלושה ימים הגיעו בני הזוג ל-"מלון מרקור" בטבריה, לבילוי ירח הדבש.

לאחר לילה ראשון במלון, בקרבת השעה 09:00, ירדו בני הזוג לחוף הכנרת הסמוך למלון "החוף השקט". מדובר בחוף מוכרז, על-פי צו הסדרת מקומות רחצה (מקומות רחצה מוכרזים ואסורים בחופי ים כנרת ובנהר הירדן), תשל"ח-1978 (כיום צו הסדרת מקומות רחצה) (מקומות רחצה אסורים ומוסדרים בים התיכון, בים כנרת, בנהר הירדן, בים המלח ובים סוף), תשס"ד-2004).

המלון והחוף מנוהלים ומופעלים על-ידי החברה לתפעול החוף השקט 1998 בע"מ ("נתבעת 1"). התובע שלא ידע לשחות, נכנס למים רדודים במכנסיו. התקדם מספר צעדים בעוד ברכיו מעל פני המים ולפתע נפל למדרון נסתר שעומקו כ-11 מטר. בעת ההיא, היה מפלס המים בכנרת בשפל רב ומשום כך התקרב קו החוף אל גבול המים העמוקים, מרחק של כ-2 - 4 מטרים בלבד.

אשתו של התובע זעקה לעזרה, אך לא היה מציל במקום. עובדי אחזקה של נתבעת 1 ששמעו את קריאות העזרה, הזעיקו מציל מהחוף הסמוך, "חוף התכלת". המציל מר איציק הרוש, לא הצליח למשות את התובע מעומק כה רב ללא בלון צלילה, אולם לא היה במלון ציוד צלילה. חלף זמן נוסף עד שהובא בלון מ-"חוף התכלת" השכן. בעזרת ציוד הצלילה הצליח המציל להוציא את התובע מהמים:

"כמה זמן לקח עד שהביאו לך את הבלון?"

ת. 5 דקות, זה מהחוף המקביל, העבירו מעבר לגדר ... אבל למעשה הוא טבע, אני לא יודע כמה זמן לפני, ... זה לקח זמן, בסביבות 7-8 או 10 דקות, משהו כזה" (פרוטוקול מוקלט מ-31.12.03, עמ' 35).

במהלך העיכוב בפעולת החילוץ היה התובע מחוסר חמצן. כשהוצא מהמים היה בדם נשימה וללא דופק, במצב "מוות קליני" (חוות הדעת הרפואיות של ד"ר נחום סורוקר, של ד"ר אילנה פרבר ושל ד"ר בני-עדני). התובע הונשם והובהל לבית חולים "פוריה" כשהוא מחוסר הכרה ואושפז במחלקת טיפול נמרץ. משם הועבר למחלקה גריאטרית שיקומית, בה שהה כ-4 חודשים. כתוצאה מהטביעה נגרם לתובע נזק מוחי קשה. מצבו הוגדר "וגטטיבי".

ב-31.1.2000 הועבר התובע להמשך טיפול סיעודי בבית החולים "רפידיה" בשכם. אביו הפסיק את עבודתו בהוראה על מנת לטפל בו בבית החולים.

לאחר אישפוז ממושך, הועבר התובע לבית הוריו ליד שכם. הדבר התאפשר לאחר ביצוע שינויים מבניים שנדרשו לקליטתו בבית המשפחה. בני המשפחה ממשיכים לטפל בו גם היום.

התובע הגיש באמצעות אביו, תביעה לפיצויי נזיקין, בסך 9 מליון ₪, נגד החברה המפעילה את המלון והחוף ("נתבעת 1"), החברה המבטחת ("נתבעת 2"), מדינת ישראל ("נתבעת 3") ועיריית טבריה ("נתבעת 4").

נתבעות 1 ו-2 שלחו הודעת צד ג' לנתבעות 3 ו-4 וטענו כי אם תחויבנה בפיצוי התובע, הרי שעל נתבעות 3 ו-4 לשפותן במלוא הסכומים.

נתבעת 3 שלחה הודעת צד ג' לנתבעות 1 ו-2 ולמלונות הכור – כלל ישראל (1995) בע"מ. הנתבעות מייחסות לצידי ג' מעשים ומחדלים שגרמו, לטענתן, לטביעת התובע.

כל הנתבעות מכחישות חבות לאירוע הטביעה וטוענות כי התובע בהתנהגותו הרשלנית, הביא על עצמו את

האסון שפקד אותו.
אשר על כן, בפתח הדברים תידון סוגיית האשם.

תופעת "המדרגה"

המבנה הטופוגרפי של קרקעית הכנרת באזורי החוף, כולל שיפועים תלולים ועמוקים המכונים "מדרגות". מדובר במצוקים תת-ימיים בעלי מדרון שגובהו כ-10 מטרים. לא ברור אם מדובר בתופעת טבע שהייתה קיימת מקדמת דנא, או בתוצאה של פעולות ייבוש אשר בוצעו להגדלת שטחי החופים בכנרת, במסגרתן יובשו 4,800 דונם. אחת מהן בוצעה ב-1988 על-ידי נתבעת 1, להוספת 10 דונם ל"חוף השקט" שבחכירתה (סיכומי נתבעות 1 ו-2, עמ' 33-35).

הסיכון בתופעת המדרגה עולה ככל שמפלס הכנרת נמוך וקו החוף מתקרב לקצה המדרגה. בשנים מבורכות בגשמים, גבוהים פני המים מעל הקצה העליון של המדרגה, במידה שאינה מאפשרת להגיע אליה אלא בשחייה. אולם ככל שמפלס הכנרת יורד, הופכים המים המכסים את שולי המדרגה, רדודים יותר וניתן להגיע אליה בהליכה תוך התקדמות במים, מטרים ספורים מקו החוף. נוצר איפוא, מצב שהוא בבחינת "מכשול בפני עיוור".

אדם שאינו יודע לשחות ואינו מודע לקיומו של המדרון, אך מבקש ליהנות ממגע המים, עלול להגיע לאחר מספר פסיעות לקצה המדרגה, למעוד או להיסחף ולטבוע. כך מר יוסף רב-און, שהיה האחראי על חופי הרחצה (מטעם נתבעת 3), עד 31.1.1999:

"המשמעות למתרחץ היא שהוא צועד במים רדודים ופתאום נופל לעומק, אני מתכוון שרגליו נשמטות" (פרוטוקול מ-8/7/03, עמ' 146).

כתוצאה ממיעוט הגשמים בשנות התשעים המאוחרות והשאיבה המוגברת מהכנרת, ירד מפלס הכנרת באופן ניכר והגיע בתקופה הרלוונטית, לשפל של 212.67- מ' (ראיות נתבעת 3 נספח 6 לראיות נתבעת 3): הטבלה שבפנינו ממחישה את השינויים שחלו במפלס:

הסכנה שנוצרה בעקבות "התקרבות" קו החוף אל המדרגה, גרמה למספר אסונות טביעה בחופי הכנרת (עדותו של יוסף רב און, פרוטוקול 8.7.03, עמ' 132).

משה אוחנה, מנהלה לשעבר של נתבעת 1, אישר בחקירתו כי תופעת המדרגה הייתה ידועה ומוכרת לאנשי האזור (פרוטוקול מוקלט מ-9.3.03, עמ' 97). דבריו נתמכים בעדויותיהם של עובדי נתבעת 1 – גיא אקון, יואל סיידא וראיד סרחן (פרוטוקול מוקלט מ-31.12.02 בעמ' 72, מ-9.3.03 בעמ' 154-156, מ-3.6.03 בעמ' 16).

מי שהיה אחראי על חופי הרחצה מטעם נתבעת 3, העד רב-און, אישר אף הוא כי היה מודע לתופעת המדרגה, כבר משנת '95 (פרוטוקול מ-8.7.03, עמ' 132):

"למען האמת, אני הייתי מודע למדרגה לאחר מקרה האסון שהיה בחוף גיא 3-4 שנים קודם לכן, הכוונה קודם ליציאתי מהתפקיד".

אשר לנתבעת 4, עולה מתשובתה לשאלה 8(א) בשאלון שנשלח אליה על-ידי התובע, כי הייתה מודעת לתופעת המדרגה "מזה שנים" (ראו סיכומי התובע, עמ' 8). אין מחלוקת כי התובע טבע בקצה המדרגה.

בנסיבות הללו, נעסוק בראשית בשאלות: האם מוטל על מי מהנתבעות אשם לקיום הסכנה הנשקפת מהמדרגה ומהו שיעור האשם הרובץ לפתח כל אחת מהן.

פ ר ק א ' - א ש ם

נתבעות 1 ו-2

כאמור, נתבעת 1 היא המנהלת והמפעילה של המלון והחוף בו טבע התובע. מתוקף מעמדה כ"מזמין" היה עליה לדאוג לבטיחות האורחים בחוף ולמנוע את הסיכון החבוי שנשקף מתופעת המדרגה לאורחי המלון ובמיוחד למי שאינם יודעים לשחות.

אנו מבחינים בין חובת זהירות מושגית וחובת זהירות קונקרטית (ע"א 145/80 שלמה ועקנין נ' המועצה המקומית, בית שמש ואח', פ"ד לו (1) 113, 122). שתי החובות נמדדות על-פי מבחן הצפיות, כאשר בית המשפט מפעיל שיקוליו בנסיבות כל מקרה ומקרה, על-פי המבחן הקלאסי של האדם הסביר.

אשר לחובת הזהירות המושגית, השאלה היא האם ניתן לקבוע כי סוג המזיקים שהנתבעת משתייכת אליהם, חייב לצפות נזק מהסוג שאירע לקבוצת הניזוקים שהתובע משתייך אליה. כמו-כן יש להביא בחשבון את האינטרס הגלום בטובת הציבור.

לנתבעת 1 חובה מושגית כלפי אורחיה, הנגזרת מהיותה מחזיקה במקרקעין, שעליהם נבנה המלון ובחוף המשמש את המלון ואורחיו:

"נקבע בפסיקה פעמים רבות כי שליטה ופיקוח על מקרקעין מקימים חובת זהירות כלפי מבקרים במקרקעין. כך נקבע בע"א 146/64 ברשטלינגר ואח' נ' רובינשטיין ואח', יח (3) 215, אשר ניתן עוד לפני תיקונה של פקודת הנזיקין, כאשר עדיין הייתה מקובלת ההבחנה בין מוזמן, בר רשות ומסיג גבול. כיום, משתקנה פקודת הנזיקין ובוטלה ההבחנה האמורה, לא יכולה עוד להיות מחלוקת בדבר חובתו של בעל השליטה והפיקוח במקרקעין כלפי מבקרים."
(ע"א 4597,4634,4637/91 קיבוץ אפיקים נ' חי כהן ואח', פ"ד נ (2) 111, 123).

יודגש כי במקרה שבפנינו לא מדובר במשיג גבול במקרקעין, הנופל למלכודת.

נתבעת 1 שינתה את קו החוף שליד המלון והשינויים הללו השפיעו על חומרת תופעת המדרגה:

**"ש. מישהו בנה שם מדרגה?
ת. לא בנה שום מדרגה. ברגע שייבשנו, ועשינו את זה,
נוצרה מדרגה."**

(עדות מר משה אוחנה, מנהל הנתבעת לשעבר 1 [9.3.03, עמ' 89]; וכן מכתבה של נתבעת 1 מ-1.2.88 [מוצג נת5/3]).

מתוקף החזקתה ב-"חוף השקט", כולל החפירות שביצעה בחוף ובהכירה את המדרגה המסוכנת, היה על נתבעת 1 לנקוט במספר פעולות פשוטות, על מנת לקדם את פני הסכנה, כגון: מיתון תלילות המדרון על-ידי הוספת חול לקרקעית כלפי מעלה, בשיפוע מתון; העמקת שפת המדרון והרחקתה מקו החוף על-ידי הוצאת אדמה מהחלק העליון או שילוב טכניקות 1 ו-2, דהיינו העברת אדמה מהחלק העליון אל תוך הקרקעית.

על כל האמצעים הפשוטים לכאורה שהיה על הנתבעת לנקוט, למדנו מפיו של מנהלה מר אוחנה. נתבעת 1 טענה כי לא הייתה רשאית לבצע פעולה מסוג זה בקרקע ללא קבלת היתרים מהרשויות (סיכומיה בעמ' 29). טענה זו אינה יכולה לסייע בידה שכן הנתבעת לא הוכיחה כי פנתה לקבלת ההיתרים הדרושים, או כי קיבלה היתר על-פי דין.

יודגש כי תיקון המדרגה אכן בוצע בחופים אחרים של הכנרת שסבלו ממצב דומה:

"בחוף המקביל אצלנו ... מדי פעם מכניסים טרקטור, מסדרים את המדרון שהמדרון יהיה מתאים לרצפה לבני אדם" (המציל איציק הרוש בעדותו המוקלטת מ-31.12.02 בעמ' 37).

וכך מר רב און בעדותו מ-8.7.03 בעמ' 146:

"בחוף גיא אחרי האסון, הנהלת חוף גיא לקחה את העניינים לידיים וביצעה עבודה גדולה באמצעות הרבה משאיות, הרבה חומר על מנת להתגבר על הבעיה ולמתן את השיפוע מהחוף למים."

הנה-כי-כן, רק לאחר טביעת התובע ביצעה נתבעת 1 עבודות דומות ב"חוף השקט", כפי שסיפר העד

אוחנה :

"הוצאנו את החומר הזה ואז נכנסו מים ואז היה חוף רדוד ונוח... זה הרחיק את המדרגה" (פרוטוקול מוקלט מ-9.3.03).

דא עקא שהפעולה בוצעה לא לפני שמשרד הפנים החליט ב-29.3.01, לאסור כליל את הרחצה ולבטל את מעמדו של "החוף השקט" כחוף מוכרז. אילו נהגה נתבעת 1 בסבירות ובאופן ראוי, הייתה מבצעת את תיקון המדרגה בשלב מוקדם יותר.

נתבעת 1 הייתה מודעת למצב המסוכן והיה עליה לצפות את התוצאות של מתן רשות לאורחי המלון לבלות בחוף הזה. ודוק, לאור סכנת המדרגה, אין הכוונה לאלה שכוונתם לשחות, בלבד. הסכנה ארבה לכל מי שנכנס למים הרדודים לכאורה ופסע להנאתו מרחק שמעל לשני מטרים.

אף לאחר האירוע התעלמה הנתבעת ממקרה הטביעה והמשיכה במתן גישה חופשית לחוף לאורחיה בכל שעות היממה, לרבות בשעות בהן אין מציל בחוף. העיד על כך מר סרחאן, קב"ט הנתבעת בעת ההיא :

**"ש. ... שמישהו נמצא בחוף, מאורחי המלון, בשעות שהם לא שעות הפעילות של המציל? ... אני שואל אותך אם זה היה נדיר או שכיח?
ת. זה לא שכיח וזה לא נדיר ... היו חלק מהאנשים שהיו עדיין נמצאים על שפת הכנרת ..."**

(פרוטוקול מוקלט מ-3.6.03 בעמ' 21-22)

למעלה מכך, אף אילו נכנס התובע למים כעבור מספר דקות, בשעה 09.00, לא היה בשירותי ההצלה שהיו בידי נתבעת 1, כדי למנוע את הסכנה הטמונה במדרגה. על-אף עומק המדרגה ומספר אסונות הטביעה באזור, לא דאגה נתבעת 1 להצטייד בציוד צלילה זמין, כפי שנהג החוף השכן, ממנו הובא הציוד שנדרש לחילוץ התובע.

שילוט

חודשיים לפני אירוע הטביעה נערך בחוף ביקור של מפקח הרחצה האזורי ובעקבותיו נשלח דו"ח ביקור (נספח י"ז (1) למוצגי התובע), המורה לנתבעת לשפר את השילוט בחוף ולקרר את עמדת המציל. כאמור, אף לא הוצבו שלטים המתריעים מפני העומק הרב, בניגוד לסעיף 11 (א) לצו הסדרת מקומות רחצה (סדרים ואיסורים למקומות רחצה מוכרזים), תשכ"ה 1965. השלטים שהוצבו במרכז החוף "סכנה מים עמוקים", נכתבו בשפה העברית בלבד. אמנם הציבו הנתבעות שלטים "הרחצה אסורה", בשפה הערבית והאנגלית, אולם מדובר בשלטים ניידים, שנהגו להציבם במקום עם סיום יום העבודה של המציל. הקב"ט גיא אקון מסר פרטים מדוייקים בדבר השילוט: השלט "זהירות מים עמוקים" בשפה העברית בלבד, הוצב במרכז החוף (פרוטוקול מוקלט מ- 3.6.03 עמוד 25). העד סיפר כי בעבר סגרו את החוף בחבל כדי למנוע כניסה למים:

"אני זוכר שהיו כמה פעמים, לפחות פעם אחת, שקשרו את הכניסה למים עם חבל, עם סרט אדום, אם אני זוכר נכון את הצבע..." (פרוטוקול מוקלט מ- 31.12.02 עמוד 73).

המצופים הוצבו במרחק של מטר מהחוף (עדותו של מציל החוף השכן, פרוטוקול משיבת ה- 31.12.02 עמוד 45).

ש. מעבר לשילוט, האם היה במקום מצופים או משהו כזה שסימנו היכן מתחילה המדרגה
ת. לא. דבר כזה לא. יש לך את המצופים של המים הרדודים, וכן הגבלה של מים רדודים, אחריהם הייתה המדרגה ולא היה כתוב שם זהירות מדרגה או משהו כזה (פרוטוקול מוקלט מ- 31.12.02, 73).

על-פי גירסת נתבעת 1, נהגה הנתבעת להציב בחוף שלט – "הרחצה אסורה", עם תרגום לאנגלית ולערבית (נת/1). אף לגרסתה מדובר בשלט נייד שהיה מוצב מדי ערב, עם סיום "שעות הרחצה" והיה מוסר למחרת בבוקר, עם פתיחת הרחצה. עיון בתמונות שצירפה הנתבעת מלמד כי השלט היה מוצב, אם בכלל, במרחק מקו החוף. יתרה מכך, לא הוסבר בו דבר על הסיבה ל-"איסור הרחצה" או דבר קיומה של סכנה מיוחדת, הנשקפת למי שאינו יודע לשחות.

כאן המקום להדגיש כי הליכה במים רדודים (כ-40 ס"מ עומק), אינה נתפסת כשחייה כלל. סביר להניח כי אף אורחים שאינם יודעים לשחות, לא יהססו להיכנס למים בעומק זה, בשהותם על שפת אגם, שהינו "היהלום שבכתר" של איזור טבריה.

טענות הנתבעת כי יצאה ידי חובתה בהצבת השילוט הנייד, אינן יכולות איפה לעמוד. זאת ועוד, המציל שהיה אמור להציב את השלטים ביום האירוע, לא הוזמן להעיד. אף הטענה כי מר משה אוחנה, מי שהיה מנהל המלון: "הוא עד כשיר ומוסמך לא פחות מהמציל" (סיכומי נתבעות 1 ו-2 עמ' 11), אינה מתקבלת. העד לא יכול היה אלא לשער כי השלט הנייד הוצב במקום באותו יום ובכך אין די. עדותו אינה בעלת משקל ראוי.
 לסיכום:

לנתבעת 1 חובת זהירות מושגית וחובת זהירות קונקרטיית כלפי התובע והיא הפרה חובות אלה במעשיה אשר הגדילו את סכנת המדרגה, ובמחדליה, בהם: אי-סילוק הסכנה, אי-נקיטת צעדים לאזהרה מפני הסכנה ולא הייתה ערוכה כראוי לטיפול במצבי טביעה כתוצאה מהסכנה שהיא עצמה יצרה.

הפרת חובה חקוקה

עילת הפרת חובה חקוקה מקורה בסעיף 63 לפקודת הנוזיקין [נוסח חדש]:

"(א) מפר חובה חקוקה הוא מי שאינו מקיים חובה המוטלת עליו על-פי כל חיקוק – למעט פקודה זו, והחיקוק, לפי פירושו הנכון, נועד לטובתו או להגנתו של אדם אחר, וההפרה גרמה לאותו אדם נזק מסוגו או מטבעו של הנזק שאליה נתכוון החיקוק; אולם אין האדם האחר זכאי בשל ההפרה לתרופה המפורשת בפקודה

זו, אם החיקוק, לפי פירושו הנכון, התכוון להוציא תרופה זו.

(ב) לעניין סעיף זה רואים חיקוק כאילו נעשה לטובתו או להגנתו של פלוני, אם לפי פירושו הנכון הוא נועד לטובתו או להגנתו של אותו פלוני או לטובתם או להגנתם של בני אדם בכלל או של בני אדם מסוג או הגדר שעמם נמנה אותו פלוני".

תקנה 74 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984 קובעת את דרך הטיעון של עולת הפרת חובה חקוקה:

"הוראת דין

הועלתה בכתב טענות טענה של הפרת חובה חקוקה, יצויין החיקוק אשר הפרתו מהווה עילה לתובענה".

החיקוקים שהופרו לטענת התובע מצויים בסעיפים 3(2), 3(4) ו-6 לצו הסדרת מקומות רחצה (מצילים, סדרנים, פקחים ומגישי עזרה ראשונה), תשכ"ו-1965. בחיקוקים אלה נקבעה חובה להציב סדרן או פקח בחופי רחצה וכן פורטו חובותיו של מציל כלפי קהל המתרחצים. אכן חובות אלה מופנות אל נתבעת 1 על-פי דין, אולם בשעות הרחצה בלבד. שעות הרחצה בחופי הכנרת, על-פי סעיף 2 לחוק עזר לטבריה (הסדרת הרחצה בים), תשמ"ד-1984, הן בין 9:00 ל-18:00. הטביעה אירעה דקות מספר לפני השעה 9:00. על כן ספק אם הוכחה העוולה של הפרת חובה חקוקה מכוח הצו הנזכר בכתב טענותיו של התובע. התובע לא טען בכתב התביעה המתוקן להפרות של חיקוקים נוספים.

המדינה ועיריית טבריה

נתבעת 3 (המדינה)

על נתבעת 3 מוטלת חובת זהירות מכוח סמכויות הפיקוח שהופקדו בידי שר הפנים בחוק הסדרת מקומות רחצה, תשכ"ד-1964 ("חוק ההסדרה"). על-אף מספר מקרים קודמים בהם קופחו חיי אדם בטביעה בחופי טבריה (ראו פרוטוקול מ-8.7.03 עמ' 132), לא השתמש השר בסמכות המוקנית לו בסעיף 1 לחוק, לאסור כניסת מתרחצים ל"חוף השקט":

"1. איסור רחצה -

שר הפנים רשאי לאסור בצו את הרחצה בחלק של חוף ים, נהר או אגם ... אם הרחצה באותו חלק עלולה ... לסכן חייהם של בני אדם...".

בצד הסמכות הסטטוטורית מוטלת על הרשות חובת זהירות כלפי השוהים בחופי הרחצה, כעולה מדברי כב' הנשיא ברק בע"א 862/80 עיריית חדרה נ' זוהר ואח', פ"ד לו (3), 757, 763: "אפילו אין מוטלת על רשות שלטונית כל חובה, וסמכותה היא רשות בלבד, עשויה אותה רשות לחוב חובת זהירות ברשלנות בשל אי-הפעלה רשלנית של סמכותה או בשל הפעלתה הרשלנית ... אכן, הסמכות הסטטוטורית והכוח הסטטוטורי מהווים נתונים עובדתיים בעלי חשיבות רבה בגיבושה של חובת הזהירות".

שר הפנים הוציא צו הסדרת מקומות רחצה (סדרים ואיסורים במקומות רחצה מוכרזים), תשכ"ה-1965 ("צו ההסדרה"). סעיף 11 לצו עוסק בקטעי חוף מוכרז שהרחצה בהם מסוכנת דרך קבע:

"11. ציון מקומות אסורים בתוך מקום רחצה מוכרז -

(א) נמצא במקום-רחצה מוכרז קטע אשר הרחצה בו מסוכנת באופן קבוע,

יסומן אותו קטע על-ידי שלטים כאמור בסעיף 9 שעליהם כתוב בצבע שחור על רקע לבן 'בקטע זה הרחצה אסורה'.

(ב) מפקח-רחצה רשאי לחייב גידור ונקיטת אמצעים נוספים למניעת

הרחצה באותו קטע."

שילוב הגורמים של מפלס מים נמוך ותופעת המדרגה, הפכו את החוף נשוא התביעה שהוא חוף מוכרז,

לחוף שהרחצה בו "מסוכנת באופן קבוע", כמשמעה בצו. למרות זאת, לא דרש מפקח-רחצה לגדר את החוף, או למנוע גישה לחוף בכל דרך אחרת.

צו ההסדרה הוצא מכוח סעיף 4 לחוק ההסדרה, המקנה לשר הפנים סמכות לקבוע נהלים בדבר הגבלות על רחצה:

"4. הוראות שר הפנים -

(א) שר הפנים יקבע בצו הוראות בדבר -

(1) ...

(2) סדרים לשימוש במקום רחצה, לרבות איסור הרחצה בו בזמנים ובנסיבות שיש בהם משום סכנה לבטיחותם ולבריאותם של המתרחצים;"

הסכנה שנסקפה למתרחצים ב"חוף השקט" מתופעת המדרגה, הייתה חמורה במידה שהצדיקה איסור רחצה שכן, היה בה כדי "לסכן חייהם של בני אדם", כאמור בסעיף 1 לחוק ההסדרה. השר עליו הוטלה בדין חובת ההסדרה, לא עמד בה.

יודגש כי העד רמי רביב, מהנדס חופים שנקרא להעיד מטעם נתבעת 3, אמר כי לא היה מאשר חוף מהסוג הנדון, לרחצה.

ההסבר הפשוט כל כך, מבליט את גודל הסכנה וממחיש את המכשול החבוי במדרגה:

"... המים צריכים בהדרגה, על מנת שבן אדם סביר, תהיה לו אופציה לעצור, לשקול אם הוא רוצה ללכת יותר עמוק, או שהוא פוחד, ולחזור חזרה. ... אם אדם היה הולך איקס מטרים והמים מגיעים לו עד ברכיו, ופתאום יש בור, לא הייתי מאשר את החוף הזה..." (פרוטוקול מוקלט מ-10.3.03 בעמ' 223 - 224).

מר דוד נחום – מפקח רחצה אזורי מטעם נתבעת 3, ביקר ב"חוף השקט" ביוני 99, שלושה חודשים לפני טביעת התובע. על-אף חומרת המדרגה, לא הוליד ביקורו הנחיה לסגור את החוף. אף לאחר אירוע הטביעה, נמנעה נתבעת 3 מסגירת החוף. במשך שנה וחצי המשיכו המלון והחוף שלצידו, להתנהל כסדרם. רק ב-29.3.01 ביטלה נתבעת 3 את מעמדו של "החוף השקט" כחוף מוכרז ואסרה את הרחצה בו. הסיבה לעיכוב סגירת החוף נבעה מהרצון להימנע מפגיעה כלכלית בנתבעת 1, כפי שעולה ממכתב שנשלח אל מנכ"ל נתבעת 1 ב-22.4.01, על-ידי מר נחום:

"עלי להדגיש שחוף מלון השקט היה צריך להסגר מייד אחרי מקרה הטביעה לפני שנה. אך מתוך חשש שהדבר עשוי לפגוע בתיירות למלון ... עשיתי מאמץ להימנע מהוראת סגירה מתוך התחשבות, למרות הנחיה חד משמעית של היועצת המשפטית עו"ד דורית טפר שיש לסגור לאלתר את החוף..." (נת' 3/ בעמ' 10 ובסיכומי התובע, עמ' 41).

הדברים הללו מצביעים על חובת הזהירות המושגית והקונקרטית הרובצת לפתח נתבעת 3 כבעלת סמכויות הפיקוח על החופים מכוח חוק ההסדרה. הנתבעת 3 הפרה חובתה זו ולא עשתה שימוש בסמכויותיה על-פי דין לנוכח המצב המסוכן.

נתבעת 4 (עיריית טבריה)

חובות מקבילות מוטלות בחוק ההסדרה על הרשות המקומית, לה ניתן הכח לקבוע בחוקי עזר איסורים, תנאים ומגבלות לגבי חופי רחצה, המהווים סכנה לשלומם של השוהים בהם:

"6(א) רשות מקומית רשאית, באישור שר הפנים, לקבוע בחוק עזר הוראות להסדרת הרחצה בים, בנהר, באגם או בבריכת שחיה ובכללן הוראות בעניינים הבאים, הכל במידה שלא נקבעו להם הוראות בחוק זה או בצו

על-פיו:

(1) סדרי הבטיחות במקום הרחצה, לרבות הנסיבות בהן תהיה הרחצה בו אסורה או מוגבלת;

"...

העובדה שחוק ההסדרה וצו ההסדרה מטילים חובה גם על נתבעת 4, אינה פוטרת את נתבעת 3 מאחריות. אף העובדה ששר הפנים האציל לנתבעת 4 מקצת הסמכויות שהוקנו לו בחוק ההסדרה, אינה מסירה אחריות מנתבעת 3. ודוק, מספר סמכויות מרכזיות נותרו בידי השר:

1. הסמכות לאסור רחצה בחוף המסכן חיי אדם, על-פי סעיף 1 לחוק ההסדרה.
2. הסמכות לקבוע כי חוף הינו מוכרז או לא מוכרז, על-פי סעיף 3 לחוק ההסדרה.
3. הסמכות לגדר קטע בחוף רחצה מוכרז שהרחצה בו מסוכנת, על-פי החלטת מפקח שהוסמך לתפקידו על-ידי שר הפנים, כאמור בסעיפים 1 ו-11(ב) לצו ההסדרה.

יתרה מזאת, אף במקום בו מואצלות מלוא הסמכויות, אין לומר בפסקנות כי המאציל פטור מחובת הזהירות שנשא בה מלכתחילה. הדבר תלוי בזהות הגורם הנאצל ובנסיבות בהן הואצלו הסמכויות. עלינו לשאול אם ראוי כי הנאצל ישא בחובת הזהירות, במקומו של המאציל.

עמד על כך כב' הנשיא ברק בע"א 145/80 שלמה ועקנין נ' המועצה המקומית, בית שמש ואח', פ"ד לו (1) 131, 113:

"בהעברת הפעלת הבריכה לאחר, לא העביר בעל הבריכה לאותו אחר את חובתו שלו למנוע סיכונים בלתי סבירים מרכושו. החובות על-פי עוולת הרשלנות הן חובות אישיות. הן אינן ניתנות להעברה. חובתו של הבעלים היא חובתו שלו, וחובתו של המפעיל היא חובתו שלו, ואין היא באה לו מהבעלים. יחד עם זאת, לעתים קרובות עשוי אדם, אשר מוטלת עליו חובת זהירות קונקרטיה, לצאת ידי חובתו בכך שהוא מעביר לאחר ביצוע הפעילות, שכרוך בה סיכון בלתי סביר. במקרה זה, אין לנו עניין בהעברת החובה אלא במילוי החובה בדרך של העברת ההפעלה..."

החובות שבפנינו יונקות מהוראות הדין ואינן ניתנות להעברה לצורך ביצוע הפעילות, כפי שנאמר בפרשת ע"א 145/80. חובתה של נתבעת 4 לאסור רחצה ב-"חוף השקט" נובעת מסעיף 11(א) לצו ההסדרה. הסעיף מורה כי בקטעי חוף מסוכנים לרחצה, יוצבו שלטים הנושאים אזהרה:

"בקטע זה הרחצה אסורה"

צודק התובע בסיכומיו כי השלט "בקטע זה הרחצה אסורה" היה השלט המתאים להתריע מפני סכנת המדרגה, אך הוא לא הוצב במקום.

צורת השלטים נקבעה בהוראות מפורטות בסעיף 9 לצו:

"מחומר בלתי-מתכלה ומוצבים בגובה שני מטרים לפחות מעל לפני הקרקע, בצורה שתבטיח עמידה נגד תלאות מזג האוויר"

כאמור, נתבעת 4 כפופה להוראות הצו מכוח סעיף 5 לחוק ההסדרה. יודגש כי הסמכות להציב את השלטים מלמדת על סמכות מקדמית לקבוע כי אכן קיימת סכנה. על כל פנים, רבצה על נתבעת 4 אחריות ישירה למניעת או הסדרת הרחצה בחופים מסוכנים שבתחומה, מכוח סעיף 6 לחוק ההסדרה.

הוכח כי נתבעת 4 הייתה ערה לסכנת המדרגה ולתוצאות החמורות של קיפוח חיים. חרף הסיכון, לא הציבה שלטים האוסרים רחצה ב"חוף השקט". הנתבעת לא סיפקה הסבר למחדלה זה, ואף נמנעה להעיד שני בעלי תפקידים שהיו אמורים לשפוך אור על חלקה בפרשה. הכוונה למר חיים מיטרני, מי שהיה אחראי חופים מטעמה במועד הטביעה ומר שמעון חביב שהשיב על השאלון מטעם התובע. ניתן להסיק

מאי הבאת העדים המרכזיים, מסקנה המנוגדת לגרסתה של נתבעת 4 (י' קדמי, על הראיות, כרך שלישי, תשס"ד, עמ' 1649 ואילך).

הודעות צידי ג'

במקרה שבפנינו מדובר בהאצלת סמכות מרשות שלטונית אחת לרעותה. לא ניתן לקבוע כי נתבעת 4 מיומנת יותר מנתבעת 3, בפיקוח על בטיחות הרחצה בחופים, או מתאימה יותר בכל מובן אחר, לשאת בחובת הזהירות לשלום המתרחצים. הקריטריונים לבחינת בטיחות הרחצה בחוף המצוי בתחומי נתבעת 4, אינם שונים מאלה הנוגעים לחופים שבתחומי רשויות מקומיות אחרות. מכאן היתרון בגוף מפקח אחד. ואמנם נקבע בחוק ההסדרה ובצו ההסדרה, כי משרד הפנים ינהל את הפיקוח בכל חופי המדינה. ודוק, אין בכך כדי להסיר אחריות אף מנתבעת 4 במידה שלא מילאה אחר הוראותיו של שר הפנים. מדובר בהוראות בעניין הצבת שילוט, המזהיר מפני רחצה בחוף שנקבע לגביו כי הוא מסוכן. ניסיון של רשויות שלטוניות להתנער מחובות המוטלות עליהן בדין, פוגע בסופו של יום בשלום הציבור.

לסיכום, ניתוח העובדות והדין הנוגע למערכת היחסים בין נתבעת 3 לנתבעת 4, מוביל למסקנה כי על שתייהן רובצת חובת זהירות וכי לא היה בכוחה של האחת להתנער מחובתה על-ידי "גלגול" החובה אל פתח רעותה.

השאלה חוזרת במערכת היחסים שבין נתבעת 3 ו-4 לבין נתבעת 1. האם הסירו מעליהן נתבעות 3 ו-4 את חובת הזהירות שרבצה לפתחן, בהפקידן את ניהול "החוף השקט" בידי נתבעת 1. על שאלה זו יש להשיב בשלילה.

נתבעות 3 ו-4 אינן רשאיות להתפרק מחובתן הסטטוטורית על-ידי מסירת ניהול חוף ים לגורם מהסוג של נתבעת 1, מבלי לוודא כי נתבעת 1 אכן מבצעת את המוטל עליה בסבירות ומונעת סכנה לציבור הפוקד את החופים, המופקדים על-פי דין, בידי נתבעות 3-4 (ע"א 1439/90 מדינת ישראל (רכבת ישראל) נ' הום – חברה לביטוח בע"מ ואח', מז (2) 346, 367-366; וראו גם ע"א 862/80, 763).

חבות נתבעות 3 ו-4 מתיישבת אף עם הוראת סעיף 15 לפקודת הנוזיקין [נוסח חדש]:

"חבותו של בעל חוזה -

לענין פקודה זו, העושה חוזה עם אדם אחר, שאיננו עובדו או שלוחו, על מנת שיעשה למענו מעשה פלוני, לא יהא חב על עוולה שתצמח תוך כדי עשיית אותו מעשה; הוראה זו לא תחול באחת מאלה:

- (1) הוא התרשל בבחירת בעל חוזהו;
- (2) ...
- (3) הוא הרשה או אישר את המעשה שגרם לפגיעה או לנזק;
- (4) הוא היה אחראי מכוח חיקוק לעשיית המעשה שביצעו מסר לקבלן עצמאי;
- (5) "...".

סעיף קטן (4) הוא הקרוב ביותר לענייננו (ראו ע"א 1439/90, שם בעמ' 366).

זאת ועוד, במקרה שבפנינו לא ניתן לומר כי נתבעת 1 היא בעלת מיומנות מיוחדת בפיקוח על בטיחות הרחצה. יודגש כי מדובר בבעלת אינטרס כלכלי בחוף המניב רווח כספי. השיקול הכלכלי למקסם את הרווחים הצפויים מחוף הרחצה "הפרטי" הסמוך למלון, אינו עולה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי בסגירת חופים מסוכנים או הגבלת השימוש בהם. אף מכאן נלמדת הגישה הרשלנית של נתבעות 3 ו-4 שהעלימו עין מהנעשה בחוף המסוכן והעדיפו את האינטרס הכלכלי של בעלת המלון והחוף.

לסיכום, נתבעת 3 נהגה ברשלנות, אם לא למעלה מזה, כאשר בחרה להתייחס בסלחנות למחדליה של נתבעת 1 ונמנעה מסגירת "החוף השקט" במשך תקופה ארוכה, למרות שתופעת המדרגה הייתה מוכרת לה כבר משנת 95' (פרוטוקול מ-8.7.03, עמ' 132). בכך כשלה נתבעת 3 במילוי חובת הזהירות שלה כלפי ציבור המתרחצים, סכנה את חייהם ולא נהגה על-פי הוראות חוק ההסדרה. ברם, אף אין לקבל את ניסיונה של נתבעת 4 להטיל על נתבעת 3 (המדינה), את מלוא האחריות למחדל, כפי שניסה לעשות מר

ישראל ענתבי שהעיד מטעמה :

"... הדרישות הם לא שלנו, הם של המפקח הממונה מטעם משרד הפנים, אנחנו פשוט נמצאים באזור כדי לראות שמקיימים את החוקים. ... והאחריות במקרה הזה של הטיפול זה בידי דוד נחום, לא בידי עיריית טבריה" (פרוטוקול מוקלט מ-10.6.03 בעמ' 26 ו-34).

נתבעת 4 חבה חובת זהירות כלפי תושביה וכלפי כל המוזמן לנפוש וליהנות מהרחצה בכנרת. ציבור המבקרים רשאי לצפות ציפייה לגיטימית כי חוף מוכרז הוא חוף בטוח. נתבעת 4 לא נקטה בכל הפעולות הנדרשות כדי לעמוד בציפייה זו. המסקנה היא כי אף נתבעת 4 הפרה את חובת הזהירות הקונקרטית כלפי התובע. דברים אלה, מביאים לידי מסקנה כי אין מקום לחייב בשיפוי מכח הודעות צד ג'.

אשם תורם

טענת "אשם תורם" שתכליתה הקטנת הנזק, טענת הגנה היא ועל-כן נטל הוכחתה רובץ לפתח הנתבעות (ע"א 477/85 בוארון נ' עיריית נתניה, פ"ד מב(1) 415, 424). בע"א 7130/01, 7381/01 סולל בונה בנין ותשתית בע"מ ואח' נ' יגאל תנעמי ואח' פ"ד נח (1), 1, 20, דן כבוד השופט י. טירקל במרכיביו של האשם התורם :

"בקביעת קיומו של אשם תורם יש תחילה לבחון אם, בנסיבות העניין, נהג הניזוק כאדם אחראי ותוך זהירות סבירה (מבחן האדם הסביר), ואם נמצא שלשאלה זו יש להשיב בשלילה, כי אז תחולק האחריות לפגיעה על-פי מבחן האשמה המוסרית, דהיינו, הצבת מעשי הרשלנות של המזיק והניזוק זה מול זה כדי להשוות ולהעריך את מידתם ומשקלם של מעשיו ומחדליו של כל צד".

לטענת הנתבעות, נגרמה התאונה בשל התנהגותו הרשלנית של התובע והסתכנותו מרצון, בכניסתו למים טרם פתיחת החוף לרחצה, על-אף השלטים האוסרים רחצה וחרף אזהרת קב"ט המלון שאמר לו לא להיכנס למים לפני שעות הרחצה. על-פי נתבעות 1 ו-2 התעלם התובע מכל האזהרות ובחר להיכנס למים, אף על-פי שלא ידע לשחות (סיכומי נתבעות 1 ו-2, עמ' 6). התובע מכחיש אשם תורם. לגרסתו לא עמדו הנתבעות בחובה הקבועה בפסיקה, להביא ראיה פוזיטיבית להתרשלנות או הסתכנות מרצון. התובע אמנם לא ידע לשחות אך דווקא משום כך לא הוכח כי התעתד להגיע אל המים העמוקים. נהפוך הוא, התובע לא לבש בגד ים, לא הרחיק לכת וטבע בקרבת החוף.

סביר להניח כי התובע שלא היה תושב האזור, לא ידע על המדרגה כלל. הראיות אינן מצביעות על כוונתו לשחות. הוא נכנס למים הרדודים סמוך לחוף, בעומק של כ- 40 ס"מ, כך מי שהייתה אשתו, בהודעה שנגבתה ממנה כשעתיים לאחר האירוע :

"ואני ראיתי אותו במרחק של חמישה מטר מהחוף לערך, כשהוא מתחיל לשתות מים ומסמן למצוקה" (הודעתה של חצרא, נספח 3 להודעתו של נחום דוד).

אף לא היה מקום לצפות למודעות של התובע בדבר הסכנה החבויה. השלטים לא הזהירו מפני מים עמוקים או מפני מדרון תלול בקרבת החוף. לא שוכנעתי, כי קב"ט המלון הזהיר את התובע מפני רחצה במים, לפני בוא המציל. העד שהוא לכאורה עד מרכזי של נתבעות 1 ו-2, לא מסר הודעה לחוקרים. עדותו במשפט אינה מתיישבת עם דבריו המהימנים של גיא אקון, מי שהועסק כקב"ט במלון באותה עת וסיפר לחוקריו :

"באותו יום שאדי וראיד היו הקב"טים והם, כך הסתבר לי, עשו סיור בחוף כחמש דקות לפני המקרה, ולא ראו את ג'מיל ואשתו" (ת/ב-14.10.99).

כאן המקום להדגיש כי הליכה במים רדודים (כ- 40 ס"מ עומק), אינה נתפסת כשחייה. סביר להניח כי אף אורחים שאינם יודעים לשחות, לא יהססו להיכנס למים בעומק זה, בשהותם על שפת האגם. הדברים

יפים במיוחד במקרה שבפנינו בו טיילו בני הזוג טיול של בוקר.

טענותיהן של הנתבעות כי התובע התעלם מהשלטים שהציבה במקום, ועל-כן תרם לאירוע התאונה בשיעור המתקרב ל-100%, אינן מתקבלות. לא עלה בידי הנתבעות להוכיח שהתובע התעלם מהשילוט שהיה עליו להישמע לו וכי בכך נהג ברשלנות, המגיעה לכדי אשם מלא או אשם תורם. השילוט אוסר על "רחצה", כשהכוונה היא לשחייה. בפועל, פחותה מסוכנות המדרגה לגבי ציבור השוחים. אלה יתגברו על שינוי עומק המים באמצעות השחייה ויעלה בידם לשוב לתחום המים הרדודים בשלום. אולם, מי שאינו יודע לשחות עלול לטבוע, כפי שארע במקרה זה. השלטים אשר לפי גרסת הנתבעים הוצבו בחוף באותה שעה, לא היוו אזהרה מספקת בהתחשב בגודל הסכנה. לא ניתן לקבוע בוודאות כי אכן ניצב השלט באותו בוקר במקומו, לפני השעה 09:00.

לאור כל האמור, נשוב ונעמיד את מסכת התנהגותן של הנתבעות, אל מול התנהגותו של התובע במצב המסוכן שהוא תולדה של מעשי ומחדלי הנתבעות, על מנת לקבוע את האשם המוסרי:
"...כדי להשוות ולהעריך את מידתם ומשקלם של מעשיו ומחדליו של כל צד" (ע"א 7130/01, 7381/01, שם, בעמ' 20).

המסקנה העולה מהשוואה זו הינה, כי לא הוכח אשם תורם של התובע לאירוע הטביעה.

חלוקת האשם

סעיף 11 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]:

"מעוולים יחד -

היה כל אחד משני בני-אדם או יותר חבים לפי הוראות פקודה זו, על מעשה פלוני, והמעשה הוא עוולה, יהיו חבים יחד על אותו מעשה כמעוולים יחד וניתנים להיתבע עליה יחד ולחוד (ראו: פרופ' א' ברק, מעוולים יחד (דיני הנזיקין – תורת הנזיקין הכללית, מהדורה 2, ג' טדסקי עורך, תשל"ז), עמ' 483).

הנתבעות הן "מעוולים במשותף", כפי התובע.

המקור המשפטי לחלוקת אשם בין נתבעים, הוא סעיף 84 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]:

(א) כל מעוול החב על הנזק רשאי להיפרע דמי השתתפות מכל מעוול אחר החב, או שאילו נתבע היה חב, על אותו נזק, אם כמעוול יחד ואם באופן אחר, אלא ששום אדם לא יהא זכאי להיפרע דמי השתתפות לפי סעיף קטן זה ממי שזכאי לשיפוי ממנו בשל החבות שבגללה נתבעת ההשתתפות.

(ב) בהליכים על השתתפות לפי סעיף זה יהיו דמי ההשתתפות בסכום שיקבע בית המשפט על-פי הצדק והיושר בהתחשב עם מידת אחריותו של האדם לנזק; בית המשפט מוסמך לפטור אדם מחובת השתתפות או להורות שהשתתפותו של אדם תהא כדי שיפוי מלא."

חלוקת האשם בין מעוולים במשותף היא פונקציה של נסיבות, המשתנות מעניין לעניין:

"המבחן לקביעת שיעור ההשתתפות ההדדית הקבוע בהוראת סעיף 84 לפקודת הנזיקין הוא 'מידת האחריות'. מושג זה פורש בפסיקה כנוגע בראש ובראשונה למידת האשמה ההדדית" (כב' השופט י' אנגלרד בע"א 3656,6011/99, טרנסכלל בע"מ נ' מ.א.ר. מסחר וספנות בע"מ ואח', נו (2), 344, 362).

בבוא בית המשפט לחלק את האשם בין מספר מעוולים השותפים לתוצאות האירוע, עומדות לנגד עינינו

נסיבות המקרה המשתקפות ממכלול הראיות, ניסיון החיים והשכל הישר. בעניין זה ראוי להפנות לדבריו של כב' השופט י' טירקל:

"חלוקת האחריות בין מעוולים במשותף מסורה לשיקול דעתו של היושב בדין, הרואה את העדים, מתרשם מהם ומחומר הראיות וקובע את החלוקה לפי מידת האשמה המוסרית של כל אחד מהם" (ע"א 7130/01, סולל בונה בניין ותשתית בע"מ ואח' נ' יגאל תנעמי ואח', פ"ד נח (1), 1, 23).

נתבעת 1 החמירה את הליקוי המסוכן במבנה "החוף השקט" והתעלמה ממנו בהעדיפה לקדם אינטרסים כלכליים של הגדלת שטח החוף בשליטתה. לעומתה עומד האשם של נתבעות 3 ו 4, רשויות ציבוריות שבראש מעייניהן חייבת לעמוד השאיפה להבטיח את שלום הציבור. אולם על מנת לרצות את נתבעת 1, לא סגרו את החוף לרחצה. על כגון דא אמרו חז"ל:

"כל שהוא רחמן על אכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים" (קה"ר ז לג).

לסיכום:

בפסיפס השיקולים שבפנינו, יחולק האשם בין הנתבעות לאמור:

נתבעת 1 - שיעור של 55%.
 המדינה - שיעור של 30%.
 עיריית טבריה - שיעור של 15%.

פ ר ק ב ' - פ י צ ו י י ם

תוחלת חיים

אין ספק כי הנכות הרפואית והתפקודית של התובע היא בשיעור 100%. הצדדים חלוקים בדבר תוחלת חייו. על בית המשפט לקבוע נתון זה, בסיוע הראיות שבפניו.

בראשית נסקור את חוות הדעת הרפואיות, המעריכות את מצבו הרפואי של התובע.

מטעם התובע הוגשה חוות-דעתו של ד"ר נחום סורוקר, מומחה לרפואה פיזיקאלית ושיקום, המשמש כמנהל מחלקת שיקום נוירולוגי בבית החולים לוינשטיין. המומחה בדק את התובע ב-29.9.00 בבית החולים רפידיה בשכם, בנוכחות הוריו.

ד"ר סורוקר מצא כי התובע אינו מתקשר עם הסביבה, אינו מבצע פקודות, אינו מנסה לדבר ואינו עוקב במבטו. עם זאת, קיימת תגובה תנועתית מוגבלת לגירוי כאב; הוא רזה במידה קיצונית; קיים פצע לחץ עמוק באזור העכוז; האוכל ניתן לו באמצעות זונדה; משתמש בקביעות בטיטול; השתן מנוקז על-ידי "פנרוז".

בחוות הדעת המשלימה של ד"ר סורוקר מ-30.10.01, הוערכה תוחלת החיים הצפויה לתובע בכ- 11 - 12 שנים, מיום מתן חוות הדעת המשלימה, דהיינו: 15 שנים מיום הטביעה.

מטעם נתבעת 3 הוגשה חוות דעתה של ד"ר אילנה פרבר, מומחית לרפואה פיזיקלית ושיקום מבית החולים הדסה, ירושלים. ד"ר פרבר בדקה את התובע ב-17.5.01, כשנה וחצי לאחר הבדיקה שערך ד"ר סורוקר. אף היא מצאה כי התובע אינו מגיב לגירוי שמיעתי או ראייתי ואינו עוקב במבטו, אך מגיב לגירוי מכאיב על-ידי תנועת הגפיים; אינו שולט על הסוגרים ולכן נמצא עם טיטול ופנרוז; זקוק לטיפול סיעודי קבוע.

בניגוד למצב התובע בעת שנבדק ע"י ד"ר סורוקר כאשר ניזקק לזונדה על מנת לאכול, מצאה ד"ר פרבר כי התובע מסוגל לבלוע מזון מרוסק דרך הפה. התקדמות נוספת במצבו נוגעת לפצע הלחץ: **"הוא נסגר בהדרגה"** (עמ' 2 לחוות הדעת).

ד"ר פרבר העריכה את תוחלת החיים הצפויה לתובע: 12.2 שנים. זאת בהסתמך על המאמר המקצועי העדכני ביותר בתחום באותה עת **Life expectancy and median survival (David J. Strauss et al, "Life expectancy and median survival time in the permanent vegetative state", Pediatric Neurology, 21 (3) pp. 626-631, (1999).**

בית המשפט מינה ביוני 2003 מומחה, ד"ר ליאנה בני-עדני, נוירוכירורגית העובדת במחלקת הנוירוכירורגיות בבתי החולים איכילוב ודנה בתל-אביב.

הבדיקה נערכה כשנתיים לאחר הבדיקה שערכה ד"ר פרבר, בקליניקה של ד"ר בני-עדני בקיסריה. בבדיקה נכחו הוריו של התובע.

ד"ר בני-עדני מצאה כי מצב התובע נותר וגטטיבי (Persistent vegetative state), הוא אינו בהכרח ואינו מסוגל לבצע פקודות פשוטות; מקבל כלכלה (אנשור), בזונדה. פצע הלחץ החלים. אף חל שיפור במצבו הכללי של התובע וביכולתו להגיב לגירויים:

"מצב כללי משביע רצון. אינו ניראה במצב של תת תזונה (כחקסיה). ... עיניו פתוחות ולעיתים רושם שממקד מבט. כששומע את קולו של אביו, רושם שעניו נודדות למרחב החדר אם כי אינו מאתר אותו ומתמקד בו" (עמ' 3 לחוות הדעת).

אשר לתוחלת חייו של התובע, מציינת ד"ר בני-עדני בחוות דעתה:

"אין דרך ברורה היום לחזות את מידת השיפור ותוחלת החיים בצורה מדויקת בחולה ספציפי, ומאמרים רבים דשים בסוגיות אלו ללא הסכמה כללית. ... הטווח הראלי הוא כנראה בין 3 ל-12 שנים במצב שהחולה שרד את השנה הראשונה" (שם, עמ' 4-5).

בחקירתה הוסיפה :

"המגמה של השיפור במצבו משפרת את הסיכוי לתוחלת חיים ארוכה יותר. בהחלט יש מצבים בודדים של אנשים שסבלו מטביעה וממצב וגטטיבי שלאחר הטביעה ששרדו עשרות שנים או שהגיעו לתוחלת חיים נורמלית, או כמעט נורמלית. ... אפשר לדבר על תוחלת מעל 12 שנה או אפילו 15 שנה. מעבר לזה לתת מספר בחולה הספיציפי, זה ספקולציה. הנושא של תוחלת חיים הולכת ועולה, גם בתחום של מחוסרי הכרה, זה נכון גם בעניין הפגים. בעבר התמותה היתה עצומה, היום זה עולם אחר לחלוטין" (פרוטוקול מ- 8.7.03, עמ' 138-139).

הערכת תוחלת החיים הנדרשת לאומדן הפיצויים, מסתייעת בעדותם של רופאים ובני-משפחה המטפלים בתובע, אך נתונה בסופו של יום לשיקול-דעת ולניסיון החיים של השופט היושב בדן (ע"א 2160/90, שרה רז נ' פרידה לאץ ואח', פ"ד מז (5), 170, 174; ע"א 446/82, שמשון בלגשוילי נ' אחמד אלגבארין ואח', פ"ד מב (2), 737, 746).

המרכיב המשמעותי התורם להארכת חייו של חולה וגטטיבי, הוא טיפול סיעודי צמוד (עדותו של ד"ר סורוקר). בעניין זה יודגש, כי התובע חי בחיק משפחתו ומטופל על-ידי הוריו ואחיו במסירות רבה. על כך מעידה קלטת הוידאו (ת/2) שצולמה בבית התובע.

הקלטת מתעדת טיפול יום יומי שיגרת. בצילומים נראה התובע במצב בריאות תקין, עורו רענן, עיניו פקוחות לרווחה וניכר שהשמש והאוויר הצח פוקדים אותו מדי יום ביומו. כמו-כן ניכרת יד אוהב, המטפלת בתובע במסירות. פצע הלחץ נסגר. התובע לא נזקק לאשפוזים חוזרים מאז שחרורו מבית החולים ברפידיה ואף אינו סובל מסיבוכים אופייניים, כגון זיהומים, קשיי נשימה ודלקות, המקצרים את תוחלת החיים.

מלאכת הניבוי ככלל וניבוי תוחלת חיים בפרט, היא מלאכה קשה, המורכבת מהפנמת כל הפרטים הידועים, הערכתם במקצועיות וברגישות, כאשר ניסיון החיים והאינטליגנציה הרגשית מסייעים במלאכה.

לבית המשפט שיקול הדעת להעביר תחת שבט הביקורת השיפוטית את הערכותיהם של הרופאים המומחים ואף לסטות מהן, במידת הצורך.

מן הכלל אל הפרט; ממכלול הראיות, עולה המסקנה כי צפוי לתובע סיכוי לתוחלת חיים "ארוכה" יחסית למצבו הרפואי מדובר, אפוא, בתוחלת חיים של כ-19 שנים, ממועד הטביעה. לצורך חישוב הפיצויים, תעמוד תוחלת החיים של התובע על 15 שנים מיוני 2003 (מועד הבדיקה של ד"ר בני-עדני).

נזק לא ממוני

התובע הפך מאדם צעיר ובריא, המבלה יום ראשון של נישואיו, ל-"צמח" התלוי בזולת באופן מוחלט והוא זכאי לפיצוי בגין נזק לא ממוני, קרי "כאב וסבל".

גובה הפיצוי הנתון לשיקול-דעת בית המשפט, הוא פונקציה של עוצמת הפגיעה ונסיבותיו האישיות של הניזוק: מהות הפגיעה הפיסית; משך האשפוז; הסבל; הכאב; מצבו הנוכחי של הניזוק; סיכוייו לחיים בכבוד ואפשרויות הפרנסה (ע"א 244/87, ציון קוש ואח' נ' שלמה כהן, פ"ד מג (1), 15, 21).

בראשית נשאלת השאלה, האם נכונה טענת הנתבעים כי התובע אינו חש דבר. שלושת המומחים הרפואיים תמימי-דעים כי הוא מגיב לכאב. ד"ר סורוקר נדרש לנושא והסביר:

"ת... את המצב הסובייקטיבי הפנימי שלו איננו יכולים להעריך. ... בן אדם שאיננו מגיב בצורה סיסטמטית לשום גירוי חיצוני, אנחנו יכולים להעריך שיש לו גם פגיעה משמעותית ביכולת שלו לקלוט גירויים מהסביבה. מה נקלט שמה, איך זה מעובד, איך זה משפיע על החוויה

הפנימית שלו, מה שנוטר ממנה, זה אין לנו שום דרך לדעת" (פרוטוקול מוקלט מ-31.12.02, עמ' 10-12).

ד"ר בני עדני התרשמה אף היא כי התובע יצר קשר לסביבתו הקרובה :
"כשאני בדקתי אותו עיניו היו פתוחות והיה רושם אמיתי שלעיתים אני מדברת אליו וממקד מבט. בצד עמד אבא, וכשאביו דיבר הוא במפורש הסיט את עיניו ממני והתחיל לחפש אותו בחדר. הוא לא תמיד מיקד את המבט אליי. הוא לא תמיד מצא את האב, אך הוא חיפש אותו" (פרוטוקול מיום 8.7.03 עמ' 135).

נתבעות 1 ו-2 סבורות כי אם אמנם זכאי התובע לפיצוי בגין "כאב וסבל", ראוי לפסוק לו סכום הזהה לזה שהיה נפסק על-פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975. הסכום המוצע על ידן הוא 145,000 ₪ (עמ' 68 לסיכומיהן).

נתבעת 3 מציעה בעקבות פרשת ע"א 702/87 מ"י נ. ג'ון כהן מ"ח 705, סכום השווה ל- \$ 60,000 - 270,000 ₪, דהיום .

נתבעת 4 מצטרפת לסיכומיהן של הנתבעות 1, 2 ו-3. עמדת הנתבעות אינה עולה בקנה אחד עם הפסיקה.

ההלכה המנחה בפסיקת פיצויים על-פי עקרונות פקודת הנזיקין בגין כאב וסבל, מורה להתעלם מהשינויים שהונהגו בחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975. נקבע כי אין בסיס משפטי להיקש בין פיצויים על-פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, ובין פיצויים המגיעים על-פי פקודת הנזיקין. זאת, על-אף הנטייה המובנת לביצוע ההשוואה בין שני המקורות הללו (ד' קציר, פיצויים בשל נזק גוף (חיפה, תשנ"ח-1997), עמ' 699).

למעלה מכך, הפסיקה מזהירה כי הסתמכות על חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, באותם מקרים שאין לו תחולה, עלולה להביא לפסיקת סכום נמוך מהפיצוי הראוי על נזקי גוף :

"סכומי הנזק הלא ממוני הקבועים בדין לעניין תשלום פיצויים לנפגעי תאונות דרכים ... אינם רלוונטיים לעניין שיעורו של הנזק הלא ממוני הנפסק בתביעות בשל נזקי גוף אשר נגרמו בגין רשלנותו של המזיק. ... על בית המשפט להקפיד שתובעים לא יקופחו בשל הפרקטיקה האמורה, וכי הפיצוי הנפסק על נזק לא ממוני ייתן ביטוי לנזק האמיתי שנגרם לתובע בנסיבותיו של כל מקרה" (ע"א 398/99, קופת חולים של ההסתדרות הכללית נ' דיין, פ"ד נה (1), 765 בעמ' 768, וראו גם ע"א 3843/90, אוחיון אלברט נ' מדינת ישראל, משרד הבטחון, (לא פורסם)).

בשולי הדברים יצוין, כי אף המצדדים בביצוע היקש בין נזק על-פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, לנזק על-פי פקודת הנזיקין, סבורים כי יש להכפיל את גובה הפיצוי על-פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, על מנת לקבל אינדיקציה לפיצוי המגיע על-פי פקודת הנזיקין. בין כה וכה, בשנים האחרונות ניכרת מגמה של פסיקת פיצויים גבוהים יותר, בראש הנזק של "כאב וסבל".

עמד על כך כב' הנשיא א' ברק בע"א 2055/99, פלוני נ' הרב זאב ואח', פ"ד נה (5), 241, 274 :
"לאחרונה, הושמעו דעות לא מעטות באשר לצורך בהעלאת רף הפיצוי בגין כאב וסבל, באותם המקרים והנסיבות בהן נגרם כאב וסבל של ממש, כך שהפיצוי יהלום את חומרת הפגיעה."

אין טוב ממראה עיניים : בקלטת (ת/2) ניתן להתרשם בבירור מתגובותיו של התובע לכאב. אין וודאות כי הן רפלקסיביות בלבד. כך לדוגמא, ניתן להבחין כי הוא חש אי נוחות וכאב בעת ביצוע הפרוצדורות ההכרחיות לקיומו, כגון החדרת צינור השאיבה לגרונו ופעולות הניקוז והניקוי היום יומיות.

כבר נאמר בענין גובה הפיצוי בגין "כאב וסבל" בתביעת עזבון של נער שנפצע בתאונת דרכים ונותר באובדן הכרה עד לפטירתו :

"זכאי אדם לפיצוי שנפצע, לא רק בשל הכאב שהוא מרגיש אותו, אלא גם בשל אובדן התחושה המאפשרת לו להרגיש אותו. גם חוסר הכרה מחלה ופגע הוא אשר הסובל ממנו זכאי לפיצוי. לא בכדי מבדילים בכגון דא, בלשון השגורה בפי בתי-המשפט, בין כאב מכאן ובין סבל מכאן; וייתכן גם ייתכן סבל אשר אין בו משום כאב; לפיכך, גם נפגע שהפך ל"צמח", יהא זכאי לפיצוי דומהלנפגע המודע למגבלותיו והסובל מהן באופן יום-יומי"
(ע"א 372/65 דהאן נ' פרנסיס, פ"ד יט(4) 192, 195).

הדברים המאלפים שיצאו מפיו של כבוד השופט חיים כהן, נותרו דעת מיעוט (דוד קציר, פיצויים בשל נזק גוף פרק 162, הערת שוליים 2, עמ' 607).

עתה, לאור הרוחות החדשות המנשבות עם קבלת הלכת השנים האבודות (ע"א 140/00, 550/01, עזבון המנוח מיכאל אטינגר ז"ל ואח' נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי ואח' טרם פורסם), המחייבת פיצוי על אובדן כושר השתכרות שנגרם לניזוק המת או מי שהפך "צמח", ראוי לקבל את גישתו של השופט חיים כהן, המעדיפה מצב בו המזיק לא ייהנה על חשבון הניזוק, במקרים הנדירים של פגיעה עד כדי אי וודאות לגבי הסבל המוחשי שחש הניזוק.

מכל מקום, כאשר שוררת אי-וודאות בדבר התחושה והכאב, ראוי להעניק לניזוק פיצוי מלא על הכאב ועל הסבל שלא ייצא חוטה נשכר והמזיק יהא פטור, על-אף עוצמת הפגיעה.

נחזור למקרה שבפנינו: לא ניתן לאמוד בכסף אהבה שלא מומשה, תקוות שנתרו בחלל וחוסר אונים שאין לו שיעור. סכום הפיצוי חייב לשקף את רגעי האימה אותם חווה התובע בזמן המעידה הטראגית והטביעה, את סבלו מאז חולץ באיחור מקרקעית המדרגה ונגזר עליו לחיות בקו התפר שבין חיים למוות. הסכום בראש נזק "כאב וסבל", יעמוד על סך של 600,000 ₪ בתוספת הפרשי הצמדה וריבית כדין (4%), מיום קרות האירוע עד למתן פסק הדין.

הפסד השתכרות

אין חולקים כי התובע איבד את מלוא כושר השתכרותו כתוצאה מהטביעה ונכותו התפקודית הצמיתה הינה 100%:

"טול את עניינו של ניזוק, אשר כתוצאה ממעשה הנזיקין הפך ל-'צמח', באופן שאינו יכול ליהנות מכל הבלי העולם הזה... ניזוק זה זכאי לפיצוי בגין הפסד השתכרותו חרף העובדה, כי הוא לא יוכל לממש אותה" (ע"א 295/81 עיזבון המנוחה שרון גבריאל נ' דניאל גבריאל ואח', לו (4) 533, 550).

התובע עבד כחשמלאי רכב בשכם וכשוטף מכוניות בישראל. התאונה ארעה לפני פרוץ האינתיפאדה, בעת שלא היה קושי לאנשים כמותו ובגילו (23), לעבוד בישראל. אין מחלוקת כי שכרם של פלסטינים העובדים בישראל, גבוה משכרם של העובדים בשטחי הגדה המערבית.

בסיכומיו תקף התובע את נתוני הלמ"ס הפלשתינאי:

"מוטים כלפי מטה ואינם מביאים בחשבון נתונים רלוונטיים רבים, כגון: שכרם של תושבי הרשות העובדים מחוץ לשטחים, בנסיכויות המפרץ למשל (פרוטוקול מוקלט ישיבת 10.3.03 בע' 238), אבחנה בין שכר נשים לגברים, עלייה ברמת החיים... והעיקר: הנתונים מבוססים על תקופת האינתיפאדה, ואינם מביאים בחשבון כי זו לא תימשך לנצח, ובעת שלום צפויה רמת חייהם של תושבי הרשות לעלות לאי שיעור" (סיכומים בעמ' 54).

התובע עתר לחישוב הפיצויים בראש נזק זה לפי השתכרות של - 6,000 ₪ לחודש והסביר כי הערכה זו **"לא תקפח מי מהצדדים"**. מאידך, טוענים הנתבעים, כי יש לבסס את חישוב הפסד השתכרות על נתוני הלמ"ס, במקרה הטוב ביותר וכי השכר הממוצע נע בין 1,100 – 1,200 ₪ לחודש (עמוד 48 לסיכומי נתבעת 3, עמוד 56 לסיכומי נתבעות 1 ו-2).

מאז ספטמבר 2000, שנה לאחר התאונה, צומצם במידה ניכרת מספר היתרי העבודה לתושבי הגדה המערבית. משום כך סביר להניח כי התובע היה מתקשה להמשיך לעבוד בישראל ושכרו היה קטן למשך תקופה לא ידועה. עם זאת, לפני פרוץ האינתיפאדה עבדו התובע וחלק מאחיו בישראל, בעבודות קבועות ויציבות.

בנסיבות של חוסר ודאות ולאור הקושי בצפיית העתיד באזורנו, יחושב אבדן ההשתכרות במחצית תוחלת החיים (9.5 שנים) על-פי שכר של פלסטיני העובד בשטחי הגדה ובמחציתה השנייה (9.5 שנים) על-פי השכר הנהוג בישראל.

הנתון לשכר יומי ממוצע בענפי השירותים לאדם המתגורר ועובד בגדה המערבית, מקורו בירחון **חשב**, אוגוסט 2004 (עורך מ' קצין, עמ' 94), המכיל נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית באל-בירה. על מקור זה ביקשה להסתמך נתבעת 3 שהגישה חוברת נתוני שכר, באמצעות העד מר אוריה בן דוד. הנתונים בחוברת הלמ"ס הפלסטינית, אשר הוגשה על-ידי מר בן דוד, אינם מעודכנים שכן נאספו בשנים 2000-2001 (עמ' 19 לחוברת). לפיכך הועדפו הנתונים המעודכנים מירחון **חשב**. השכר החודשי הממוצע בענפי השירותים, לאדם המתגורר ועובד בגדה המערבית, הוא:

1,807.74 ₪ = ימים 24.9×72.6 ₪ ליום.

ניכוי מס

לא הובאו ראיות לגבי שיעורי המס הנגבים על-ידי הרשות הפלסטינית, אם בכלל. לפיכך, תחול חזקת שוויון הדינים בעניין זה (ע"א 6796/97, **ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc.**, פ"ד נד (1), 697, 705; ע"א 1227/97, **סלעית האדומים מחצבה ומפעל לעיבוד אבן בע"מ נ' עלי אברהים ואח'**, פ"ד נג (3), 247, 252).

על-פי הדין הישראלי, שכר חודשי בשיעור כה נמוך אינו ממוסה. לפיכך אין מקום לנכות מס מחלק זה של הפסד ההשתכרות.

קידום בעבודה

התובע נפגע בעודו צעיר, בטרם מיצה את פוטנציאל הקידום בתנאי השכר. יש להביא בחשבון נתון זה לצורך חישוב הפסד ההשתכרות בעתיד. הוכח כי התובע היה חשמלאי רכב. יהא זה סביר להניח כי במהלך השנים היה התובע צובר מומחיות, ניסיון וידע במקצועו, הבאים לידי ביטוי בכושר ההשתכרות (ע"א 702/87, **מדינת ישראל ואח' נ' ג'ון כהן**, פ"ד מח (2), 705, 730; ע"א 2099/94, **ציון חיימס נ' איילון חברה לביטוח בע"מ**, פ"ד נא (1), 529, 538; ד' קציר, **שם עמ' 72**).

בנסיבות העניין, תוך מתן משקל ל-11 שנות לימוד שסיים התובע, ניתן להעריך באומדן זהיר את שיעור עליית השכר של התובע במהלך שנות עבודתו בתחומי הגדה המערבית ב-10%. לפיכך יחושב הפסד ההשתכרות על יסוד נתון השכר החודשי הממוצע הנ"ל, בתוספת 10% = 1,988.51 ₪.

הפסד ההשתכרות לשנות העבודה בתחומי הגדה המערבית מתחלק לשתי תקופות: השנים מאז התאונה ועד מתן פסק הדין; והתקופה המתחילה ביום מתן פסק הדין. מאז התאונה חלפו 5 שנים. הפסד ההשתכרות בשנים הללו: **108,464 ₪ = 5 שנים $\times$ 12 חודשים $\times$ 1,807.74 ₪.**

הפסד ההשתכרות ביתרת התקופה בה מחושב שכר התובע בתחומי הגדה המערבית (4.5 שנים) בתוספת 10%.

100,294 ₪ = (מקדם היוון) $50.45 \times 1,988.51$ ₪.

סך כל הפסד ההשתכרות עד לשנת 2009:

₪ 108,464

₪ 100,294

₪ 208,758

תקופת העבודה בישראל

בכל הנוגע לסכומים שהיה התובע משתכר בישראל, יש בידינו נתונים מדויקים יותר לגבי ההבדל בין שכרו של עובד מתחיל (שוליה) לבין שכר עובד ותיק בענף עובדי המוסכים (ירחון חשב, שם, עמ' 110). מעדות אביו של התובע אנו למדים כי התובע טרם התמקצע בחשמלאות רכב, ועבד כשוליה (סיכומי נתבעת 3, עמ' 48), לפיכך יחושב שכרו ב-3 השנים הראשונות כשכר שוליה, קרי: 4,000 ₪ לחודש; וביתר 6.5 השנים יחושב כשכר עובד ותיק, קרי: 6,000 ₪ לחודש. יצוין כי סכומים אלה מהווים הערכה זהירה, באשר לא הוספו להם ההטבות הסוציאליות הקבועות בדין, המגיעות עד כדי 35%-45% מן השכר (ירחון חשב, שם, עמ' 120).

שיעור המס השולי שיש לנכותו הוא 25% (עד 3,900 ₪ לחודש שיעור המס הוא 10%). לאחר ניכוי המס מתקבל בסיס השכר לחישוב: 3,585 ₪ לחודש ב-3 השנים הראשונות ו-5,085 ₪ לחודש ב-6.5 השנים האחרונות:

$$116,149 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 0.9422 \times (\text{מקדם היוון}) 34.3864 \times 3,585 \text{ ₪}$$

$$324,312 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 0.901 \times (\text{מקדם היוון}) 70.786 \times 5,085 \text{ ₪}$$

₪ 440,461

כאן אמור היה להסתיים הדיון בראש הנזק בגין הפסד השתכרות, אלא שב-15.3.2004 ניתן פסק הדין בעניין ע"א 140/00, עזבון המנוח מיכאל אטינגר ז"ל ואח' נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ ואח' (טרם פורסם).

ההלכה החדשה זכתה להתייחסות ישירה בסיכומי נתבעות 3 ו-4. נתבעת 3 טענה כי בהעדר תביעה לפיצויים בראש נזק זה ובהעדר ראיות הדרושות לעריכת החישוב, היא פטורה מהתייחסות עניינית לפיצוי בגין השנים האבודות.

נתבעת 4, הקדישה פרק בסיכומיה ל"שנים האבודות" וטענה כי ההלכה החדשה אינה חלה על התביעה שבפנינו, כפי שנקבע בפסק דינה של השופטת ד"ר דרורה פלפל (ת.א. 2361/00 בשא 7269/04). יחד עם זאת, ערכה הנתבעת חישוב על-פי ההנחיות אשר ניתנו בפסק דינו של כב' השופט ריבלין בפרשת אטינגר (עמ' 39, 40 לסיכומי נתבעת 4) והגיעה לסכומים "זניחים". אף משום כך ביקשה לא להיכנס לסוגיית השנים האבודות.

השנים האבודות

סוגיית השנים האבודות נוגעת לאותם מקרים בהם מתקצרת תוחלת חייו של הניזוק כתוצאה ממעשה העוולה, אל מתחת לגיל הפרישה מעבודה, שהיה צפוי אלמלא אותו מעשה. בהלכת אטינגר, קיבל בית המשפט העליון את התיזה, בדבר זכות עזבונו של הניזוק וזכות הניזוק המוגדר "צמח", לפיצוי על אובדן יכולת ההשתכרות שנשללה ממנו על-ידי המזיק, לצמיתות. בכך, סבר בית המשפט העליון:

"ייתן ביטוי הן לעקרונות היסוד של דיני הפיצויים, הן למטרות שלהגשמתן חותר משפט הנזיקין, והן לתכלית הסוציאלית הנוגעת להבטחת מעמדם של התלויים" (עמ' 44, ס' 51).

על-פי ההלכה החדשה, מוות או מצב וגטטיבי, אינם מהווים עוד מניעה החוסמת תביעת נזיקין בגין אובדן יכולת השתכרות, עד לגיל הפרישה המשוער. על-אף מותו של הניזוק, או היותו לצמח, שורדת התביעה: **"חלפו כעשרים שנים מאז ניתן פסק הדין בפרשת גבריאל. השינוי החקיקתי המיוחל בושש מלהגיע, אולם שינוי באקלים המשפטי – קיים גם קיים. נראה, כי הגיעה השעה להכיר במשפטנו בראש הנזק של אובדן יכולת ההשתכרות "בשנים האבודות" (ע"א 140/00, עמ' 59, סע' 70).**

"... העולה מכל אלה מוליך אותנו אל המסקנה האחת המתבקשת, לאמור, כי יש להכיר בזכאותו של הניזוק לפיצויים בגין שנות ההשתכרות האבודות. זאת, הן בתביעת הניזוק-החי והן בתביעת העיזבון" (שם, בעמ' 60 סע' 71).

דינו של ניזוק שנותר בחיים אך הוא מוגדר כ"צמח", אינו שונה מדינו של מי שפתיל חייו נקטע והוא נפטר כתוצאה ממעשיו ומחדליו של המזיק. אילו נשאלו, היו שניהם מעדיפים להשאיר את הפיצוי בגין אובדן כושר ההשתכרות ליקיריהם מאשר למחול עליו לטובת המעוול: **"הפיצוי משקף את אובדן יכולתו של הניזוק להשתכר ולעשות בהכנסתו כאוות נפשו, והעובדה הטראגית של מות הניזוק בטרם עת - אינה מאיינת אובדן זה" (שם, בעמ' 22, סע' 25).**

עקרון היסוד של השבת מצב לקדמותו, נמתח מעבר למידה שהייתה מקובלת עד כה בדיני הנזיקין, לתכלית הראויה שלא יצא המעוול נשכר. החידוש בהלכת מיכאל אטינגר הוא הפיצוי על אובדן כושר ההשתכרות, לתקופה שלאחר תוחלת החיים של הניזוק. תקופה זו מכונה בפסיקה "השנים האבודות": **"פסיקת הפיצויים מבטאת את התפיסה כי עקב מעשה העוולה נשלל מן הניזוק נכס, פוטנציאל השתכרות, שהיה מצוי אלמלא מעשה העוולה" (שם, בעמ' 60, סע' 70).**

הנושא בתשלום הוא המזיק.

"אין מדובר בענישת המזיק, כי אם בעיון המאזניים ובהימנעות מהפחתה בלתי מוצדקת של הפיצוי אך בשל העובדה, שבנוסף לפגיעה ביכולת ההשתכרות של הניזוק, גרם המזיק גם לקיצור תוחלת חייו" (שם עמ' 13, סע' 16).

לאחר פרסום פסק הדין התקדימי, הגיש התובע בקשה לפסיקת הפסד השתכרות בגין "השנים האבודות" (בש"א 7574/04).

הבקשה נושאת כותרת "בקשה להגשת תוספת לסיכומי התובע", לאור שינוי הלכת השנים האבודות בהרכב המורחב בע"א 140/00, 550/01 עזבון אטינגר ז"ל נ' החברה לשיכון ופתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ.

למעשה התבקש פיצוי בגין הפסד ההשתכרות, בתקופה המתחילה בתום תוחלת החיים, ועד גיל 67 (יציאה ממעגל העבודה).

בכתב התביעה נתבע ההפסד לתקופה של 25 שנים ואילו עתה יש להוסיף לטענת התובע, פיצוי עבור 15 שנים נוספות על בסיס השכר הפוטנציאלי המלא, בניכוי החיסכון (שיטת הידות) והיוון נוסף מפאת הקדמת התשלום.

לצורך חישוב הפסד ההשתכרות בשנים האבודות כוללת, לטענת התובע, משפחתו שתי נפשות בלבד. על כן נערך החישוב לפי שלוש ידות. האחת לתובע, השנייה לאישה והידה הרעיונית הנוספת (ידת "המשפחה"). התובע הגיע בחישוביו לסכום של 346,260 ₪ כאשר החישוב מבוסס על: שכר של 5,000 ₪ לחודש X 145 (מקדם היוון ל – 15 שנים) X 0.4776 (היוון כפול עקב ההקדמה ב – 25 שנים) = 346,260 ₪. כמו-כן נטען כי אם תוחלת חייו של התובע תהא קצרה מזו שהוערכה בסיכומיו, אזי:

"תתקצר תקופת הפיצוי על בסיס שכרו הפוטנציאלי המלא של המבקש (6,000 ₪) ותתארך בהתאם תקופת הפיצוי בגין יתרת התקופה, על הגיעו לגיל 67, על בסיס שכרו הפוטנציאלי המלא בניכוי החיסכון (5,000 ₪)".

נתבעות 1 ו 2 התנגדו לבקשת התובע לפסוק פיצוי לפי הלכת ע"א 140/00. לשיטתו, ההלכה שנפסקה בבית המשפט העליון, צופה פני עתיד ואינה חלה על תביעות תלויות ועומדות. הנתבעות הדגישו כי בכתב התביעה המתוקן לא נדרש סעד של פיצוי בגין הפסד השתכרות "בשנים האבודות" ועל כל פנים לא ניתן לחייב בראש נזק זה מבלי להתיר תיקון נוסף של כתב התביעה והבאת ראיות. ואולם אם תתקבל בקשת התובע ל"תיקון כתב תביעתו", יידרש תיקון כתב ההגנה מטעם הנתבעות ותוגשנה על ידן ראיות וחוות דעת מומחים בקשר עם ההפחתה הראויה שיש לנכות מסכום הפיצוי בגין השנים האבודות. לתמיכה בעמדתן צירפו הנתבעות 1 ו 2 החלטה שניתנה בת"א (ת"א) 2361/00, **מרים חסין ואח' נ' כלל חברה לביטוח בע"מ**.

נתבעת 3 מתנגדת אף היא לפסיקת פיצויים בגין השנים האבודות.

נתבעת 4 ערכה חישוב על-פי השיטות המוצעות בפסק דינו של בית המשפט העליון בפרשת אטינגר. החישוב מבוסס על ההנחה כי משפחתו של התובע כוללת 10 נפשות, בדומה למשפחת המוצא. על-פי שיטה א' התקבל הסכום של 7,741 ₪, כפיצוי על אובדן ההשתכרות במשך 29 שנים ואילו לפי שיטה ב' מסתכם ההפסד ב 1,132 ₪. מכאן טוענת הנתבעת כי מדובר בסכומים זניחים וכי **"לא היה נותן לתובע חסכון כלשהו לאחר סיפוק צורכי מחייתו וצורכי משפחתו"** (עמ' 41-42 לסיכומי נתבעת 4). לאור התוצאה סבורה הנתבעת כי במקרה שבפנינו אין מקום להיזקק כלל לסוגיית השנים האבודות.

ככלל ואף בנסיבות שבפנינו, יש לנהוג בהתאם להלכה שיצאה מלפני בית המשפט העליון (סעיף 20(ב) לחוק יסוד: השפיטה, פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה מה-29.8.04 (כב' השופטת שי' וסרקרוג) בת"א 10252/96, **מוהנד חטיב נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ** (טרם פורסם)). תחולתה של הלכת ע"א 140/00 לא סויגה למקרים שיידונו בעתיד, כפי שנהג בית המשפט בעת שינוי הלכה פסוקה מימיה ימימה (בג"ץ 5070/95, **נעמת – תנועת נשים עובדות ומתנדבות נ' שר הפנים**, פ"ד נו (2), 768, 721; והשוו: בג"ץ 89/01, **הועד הציבורי נ' עינויים בישראל נ' ועדת השחרורים בית הסוהר מעשיהו**, פ"ד נה (2), 838, 873).

זאת ועוד, בכתב התביעה המתוקן מופיע ראש-נזק: **"הפסדי השתכרות בעתיד"** (סעיף 17(ב)(1) לכתב התביעה). הניסוח הכוללני מקפל בתוכו דרישה לפיצוי בגין הפסד השתכרות שנגרם לתובע עקב אירוע-הנזק. התובע לא הגביל את הפיצוי בגין הפסד השתכרות לתוחלת חייו, אשר קוצרה באסון הטביעה. נשמעו ראיות לגבי השתכרות התובע לפני התאונה ולנתבעות ניתנה הזדמנות מלאה לסתור אותן ולהביא ראיות משלהן בעניין זה.

אשר לגודל משפחתו "הרעיונית" של התובע לצורך חישוב הפסד השתכרות בשנים האבודות, אין בידינו נתוני עזר להערכתה, למעט מספר הנפשות במשפחת המוצא (10 נפשות). למעלה מזאת, התובע אף לא ביקש לקובעה על-פי אומדן והסתפק בנתונים שהיו ביום האירוע, דהיינו שתי נפשות, התובע ורעייתו שככל הידוע לא נותרה עמו.

על שיטות החישוב בראש נזק זה, עמד כב' השופט ריבלין (ע"א 140/00 בעמ' 38, סעי' 45). כאשר מצויים בפנינו נתונים המצביעים על גובה ההשתכרות, מועדפת שיטת "הידות". על-פי שיטה זו יש לנכות ידה נוספת, המייצגת את ההוצאות שהיה מוציא הניזוק, היא "ידת הקיום":

"נראה, אפוא, כי למצער באותם מקרים, שבהם ניתן לדעת או לשער את מצבו המשפחתי של הניזוק "בשנים האבודות", מן הראוי לנקוט בשיטת החישוב המושרשת אצלנו, ביחס לפסיקת פיצויים לתלויים – היא שיטת "הידות" – וזאת בהיעדר נסיבות מסוימות, המצדיקות הליכה בדרך אחרת."

ידה זו נוספת על מנת למנוע מצב של פיצוי ביתר ונועדה להבטיח את אינטרס המזיק שלא לשלם פיצויי-כפל.

על-אף ההעדפה של חישוב הפסד השתכרות בשיטה האריתמטית, בחרתי לפסוק במקרה זה את הפיצוי בגין השנים האבודות, על דרך האומדנה; נראה כי בהעדר נתונים לסיוע בקביעת מספר הנפשות במשפחת התובע ולאור אי הוודאות לגבי אפשרויות ההשתכרות, באזור מגוריו בתקופה שראשיתה ב-2018, תביא דווקא שיטה זו לתוצאה ראויה וצודקת.

הפיצוי מתום תוחלת חייו ועד הגיע התובע לגיל 67, יעמוד על 230,000 ₪ (חוק גיל פרישה, תשס"ד-2004).

נזקים מיוחדים

צרכים מיוחדים

בחוות הדעת של ד"ר סורוקר וד"ר פרבר ישנה התייחסות מפורטת לצרכים המיוחדים של התובע עקב מצבו הרפואי, אשר רוכזו בטבלה שלהלן.
 יוער כי ד"ר בני-עדני לא התבקשה לתת דעתה על נושא זה והתייחסותה אינה ממצה.

ד"ר בני-עדני	ד"ר פרבר	ד"ר סורוקר	
"עזרה מלאה"	"קבוע"	"24 שעות"	טיפול סיעודי
טיפול יומי	פיזיותרפיסט	כל יום על-ידי המטפל ופעם בשבוע – פיזיותרפיסט	פיזיותרפיה
כל שבוע	כל שבוע עד שבועיים	כל שבוע עד שבועיים	ביקור אחות
כל חודש	כל חודש עד חודשיים	פעם בחודש	ביקור רופא כללי
דרוש מעקב	כל 3 עד 4 חודשים	מדי מספר חודשים	מעקב רופא א.א.ג. לבדיקת הקנולה
אין התייחסות	פעם בחצי שנה	אין התייחסות	מעקב נוירולוג
כל 3 חודשים	כל חודש	בדיקת דם – כל חצי שנה	בדיקות דם ושתן
אין התייחסות	פעם בשנתיים – שלוש	אין התייחסות	בדיקת C.T. ראש
בקלופן (ליורזל) – בסימן שאלה	מולטיוויטמין; ופורל; אנטיביוטיקה	מולטיוויטמין; ליורזל; אנטיביוטיקה; חיסון לשפעת כל שנה	תרופות
לביקורת ולבדיקות	לצורך ביקורת רפואית	אין התייחסות	הסעות באמבולנס
ד"ר בני-עדני לא כללה התייחסות לפריטים הנוספים בטבלה	דרוש	אין התייחסות	מנוף להעברות
	הרחבת פתחים בבית ורמפה	הרחבת שני מעברים בבית, שיפוע בכניסה ומדרכה	התאמת מגורי ההורים
	עם כיוון חשמלי	מסוג Hi-Lo	מיטה מתכווננת
	דרוש (החלפתו כל 3 שנים)	דרוש	מזרון המונע פצעי לחץ
	עם משענת גבוהה (החלפה כל 5 שנים)	משענת עם שיפוע משתנה וגלגלים מתנפחים	כיסא גלגלים / עגלת נכה
	(החלפה כל 5 שנים)	דרושה	עגלת שירותים
	נגד פצעי לחץ (החלפתה כל 3 שנים)	דרושה	כרית לכיסא הגלגלים
	דרוש; ומכשיר גיבוי המופעל בסוללות	דרוש; וכן מכשיר גיבוי ידני	מכשיר סקשן (suction) חשמלי
	סטריילים	לסקשן	קטטרים
	אין התייחסות	דרוש	מחולל חמצן
	דרוש	אין התייחסות	בלנדר להכנת מזון
	דרוש בקיץ ובחורף	דרוש	מיזוג אוויר בחדר
ד"ר בני-עדני	ד"ר פרבר	ד"ר סורוקר	
	סטריליות (10 ביום)	לטקס חד-פעמיות	כפפות
	דרושים (1 ביום)	להזנה	מזרקי 50 סמ"ק
	דרושים (2 ביום)	דרושים	פנרוז ושקיות שתן
	דרושים (2-3 ביום)	למבוגרים	טיטולים

אין התייחסות	חומרי חיטוי, פדים לניקוי הקנולה, שקיות למזון נוזלי, זונדות לקיבה, פדים ואגדים לפצע הלחץ	ציוד היגייני מתכלה נוסף
--------------	--	----------------------------

נסיעות

526 ₪ =	הסעה באמבולנס של מ.ד.א ב-7.9.99, מ"החוף השקט" לבית החולים פוריה בטבריה (נספח מא' לתצהיר האב).
400 ₪ =	הסעה באמבולנס ב-31.1.00, מבית החולים פוריה לבית החולים רפידיה בשכם (נספח כו' לתצהיר האב).
200 ₪ =	הסעה ב-8.10.00, מבית החולים רפידיה לבית התובע (נספח כז' לתצהיר האב).
1,200 ₪ =	הסעה ב-17.5.01, לבדיקה אצל ד"ר פרבר, המומחית מטעם הנתבעות (נספח לבי' לתצהיר האב).
18,000 ₪ =	45 נסיעות × 400 ₪ – ביקורי בני משפחת התובע במקום אשפוזו בבית החולים פוריה, באמצעות מוניות (נספחים לד(1)-(45) לתצהיר האב).
16,550 ₪ =	ביקורי בני משפחת התובע במקום אשפוזו בבית החולים רפידיה, באמצעות מוניות (נספחים לה(1)-(17) לתצהיר האב).
36,876 ₪	בתוספת הפרשי הצמדה וריבית מיום הגשת התביעה.

התאמת מגורים

ד"ר סורוקר ביקר בבית התובע והמליץ על השינויים שבוצעו על-ידי בני המשפחה. הורחבו שני מעברים בבית לצורך מעבר עגלה, נסללה מדרכה והותקן שיפוע בכניסה. עלות העבודה בפועל הינה 5,400 ₪, על-פי קבלה מיום 20.10.00 בתוספת הפרשי הצמדה וריבית מיום ההוצאה (תצהיר אבי התובע, נספח י').

מיטה ומזרון מים

כיום משתמש התובע במיטה ומזרון מים שנרכשו בסכום של 1,300 ₪ (סעיף 19 לתצהיר האב). ד"ר סורוקר וד"ר פרבר ציינו בחוות דעתם כי התובע זקוק למיטה עם כיוון חשמלי (ד"ר סורוקר המליץ על מיטה מסוג Hi-Lo) וכן על מזרון למניעת פצעי לחץ. עלות מיטה בעלת המנגנון החשמלי המומלץ, על-פי הצעת מחיר שצורפה לתצהיר האב (נספח ט"ו): \$2,400 שערכם 10,800 ₪. הפיצוי בגין ראש נזק זה:

10,800 ₪
1,300 ₪
<hr/>
12,100 ₪

כסא גלגלים ועגלת שירותים

ד"ר סורוקר המליץ על רכישת כסא גלגלים עם אפשרות לשיפוע המשענת, בעל גלגלים מתנפחים המותאמים למשטחים לא מרוצפים מהסוג שקיים באזור מגורי התובע. כמו-כן ציין המומחה כי התובע זקוק לעגלת שירותים. ד"ר פרבר העידה אף היא כי נדרשת עגלת שירותים ובאשר לכסא הגלגלים, המומחית המליצה כי תהיה לו משענת גבוהה.

ב-10.2.00 רכשו הורי התובע כסא גלגלים ב-7,000 ₪ ועגלת שירותים ב-700 ₪ (נספח ט"ז לתצהיר האב). העד המומחה מטעם הנתבעות מר גדעון האס, אישר בחקירתו כי הכסא שנרכש הוא כסא סביר, לא משוכלל מדי ולא בזבזני (פרוטוקול מ-10.6.03, עמ' 13). טענתו כי בגדה המערבית ניתן לרכוש את הכסא ואת העגלה במחיר נמוך מכפי ששולם על-ידי הורי התובע, נטענה בעלמא ולא הוכחה בראיות. סך הפיצוי בגין ראש נזק זה, כולל החלפה אחת של הציוד:

7,000 ₪

$$\frac{\text{₪ } 700}{\text{₪ } 7,700} \times 2 = 15,400 \text{ ₪}$$

מכשיר "סקשן"

ד"ר פרבר וד"ר סורוקר ציינו בחוות דעתם כי נדרש מכשיר סקשן חשמלי (לשאיבת ליחה) וכן אמצעי גיבוי למקרה של הפסקת חשמל. ב-10.10.01 רכשו ההורים מכשיר סקשן ב-1,300 ₪ ומצברים למכשיר ב-110 ₪ (נספחים כג' ו-כד' לתצהיר האב). הנתבעות לא הצביעו על ראיות מהימנות בדבר העלויות. המסקנה היא כי המחיר ששולם על-ידי ההורים הינו סביר.

עבור רכישת המכשירים :

₪ 110
 ₪ 1,300
 ₪ 1,410

מזגן

ד"ר סורוקר מציינים בחוות דעתם כי התובע זקוק למיזוג אוויר בחדרו, לחימום בחורף ולקירור בקיץ. על-פי חוות הדעת של הכלכלן המומחה מר משה קצין (נספח ג' למוצגי התובע), ישנן שתי גישות של משקמים ביחס למיזוג אוויר: יש המצדדים במיזוג כל הבית ואילו אחרים גורסים כי יש למזג רק את חדרו של הנכה. במקרה שבפנינו, עולה מחומר הראיות כי התובע נמצא בדרך כלל בחדרו ולפיכך ייערך החישוב מזגן של 1.25 כוחות סוס, בעזרתו ניתן למזג את חדרו של התובע על-פי חוות הדעת של מר קצין. עד היום טרם נרכש מזגן לתובע, בשל חסרון כיס. במקום מזגן נרכשו מאוורר ב-220 ₪ (קבלה מ-17.7.00, נספח יא' לתצהיר האב) ותנור ב-450 ₪ (קבלה מ-10.11.00, נספח יב' לתצהיר האב). עלות המזגן על-פי חוות הדעת, כולל הובלה והתקנה ולאחר ניכוי ערך שארית המזגן:

₪ 6,296
 ₪ 220
 ₪ 450
 ₪ 6,966

מנוף להעברות

ד"ר פרבר המליצה על רכישת מנוף להעברת התובע ממיטתו לכיסא הגלגלים ולכיסא השירותים. המנוף נחוץ על-מנת למנוע פגיעות בגבם של הורי התובע, הנושאים את התובע בכוחות עצמם, ללא מנוף (פרוטוקול מוקלט מ-17.6.03, עמ' 10). הנתבעות טוענות כי אין זה צורך חיוני לתובע עצמו, אלא רק להוריו אם יבקשו לשמור על גבם ועל כן אין לפצות את התובע בגין עלות רכישת מנוף (סיכומי נתבעות 1-2, עמ' 62). אין בידי לקבל טיעון זה.

העברת התובע ממקום למקום בעזרת אחרים הכרחית והיא תוצאה ישירה של התאונה. הוריו אינם צעירים וחלוף הזמן לא ייטיב עמם. אין לדרוש מהם שישאו את התובע על גבם מספר פעמים ביום, תוך גרימת נזק לבריאותם. זאת ועוד, אם לא תתקבל המלצתה של ד"ר פרבר, קיים חשש שהורי התובע לא יוכלו להתמיד בהעברתו כנדרש ובריאותו תיפגע.

עלות המנוף על-פי הצעת מחיר שצורפה לתצהיר האב (נספח ט"ו): \$600 שערכם 2,700 ₪. הנתבעים ישאו בהוצאה החד פעמית בסך 2,700 ₪.

מערבל מזון

כפי שעולה מצפייה בקלטת (ת/2), אמו של התובע נוהגת לטחון עבורו מזון ולהאכילו בכפית. ד"ר פרבר ציינה בחוות דעתה כי התובע זקוק למערבל מזון. ב-1.2.00 רכשו ההורים מערבל מזון ב-220 ₪ (נספח י"ז לתצהיר האב). התובע זכאי להשבת סכום זה, כולל שתי רכישות נוספות בעתיד, בסך 660 ₪.

עזרה סיעודית

שלושת הרופאים המומחים תמימי דעים כי התובע זקוק לעזרה סיעודית במשך כל שעות היממה. מדובר במטלות יומיות, הכוללות הכנת מזון מרוסק והאכלה; מתן תרופות; שאיבת ליחה והפרשות מדי שעה-שעתיים, גם בלילה; החלפת פנרוז; שקיות שתן וטיטולים; הפיכת התובע במיטה למניעת פצעי לחץ; הפעלת הגפיים בהתאם להנחיות פיזיותרפיסט; רחיצה על גבי עגלת שירותים; הוצאת התובע לחצר לרענון.

נתבעות 1 ו-2 טוענות בסיכומיהן כי אין לפסוק מאום בגין הטיפול בתובע שכן מלאכה זו מתבצעת על-ידי בני המשפחה "בהתנדבות". כמו-כן נטען כי במגזר הערבי לא מקובל טיפול בשכר על-ידי זרים (עמ' 50 לסיכומי נתבעות 1-2).

נתבעות 3 ו-4 מצטרפות לטיעון. ברם, הנתבעות לא הביאו ראיות להוכחת טיעון זה ולא הצביעו בראיות

על הנוהג המקובל לדבריהן במשפחות ערביות. אף אין מקום לקבל טיעון זה מפאת התוצאה המובילה למצב בו יהיו המעוולים נהנים על חשבון הניזוק.

הורי התובע נאלצו לזנוח את עיסוקיהם על מנת לפנות את כל זמנם לטיפול בתובע. אחיו ואחיותיו צעירים מכדי לטפל בו, או בעלי משפחות משלהם. הורי התובע הם אנשים מבוגרים ומלאכת הטיפול המורכבת והבלתי פוסקת בבנם המשותק, אך תלך ותכבד.

אף אם יעדיפו בני המשפחה להמשיך לבצע את המטלות בכל שעות היממה, ללא עזרה חיצונית, ראוי כי יקבלו תשלום שהיה ניתן לעובדים בשכר. אין נפקות לעובדה כי עד היום בוצעה המלאכה בפועל על-ידי בני המשפחה, בהיעדר אמצעים כלכליים לקבלת עזרה בתשלום.

הפיצוי בגין עזרה סיעודית משתנה ממקרה למקרה על-פי הנסיבות. שומה על בית המשפט לבחון את נכותו של התובע, מידת היזקקותו לעזרה סיעודית, זמינותה של העזרה ומחירה הסביר (ע"א 7771/02, דניאל רינגלר נ' עיריית ירושלים ואח' (טרם פורסם); ע"א 3375/99 אקסלרד נ' צור שמיר, חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נד (4), 450, 455).

אביו של התובע העיד כי שכרו של מטפל סיעודי פרטי נע בין 15-17 ש"ח לשעה. נתון זה נראה גבוה מדי וראוי להעדיף על פניו נתונים המשקפים את עלויות השכר הנמוכות יחסית בשטחי הגדה המערבית.

שכרו היומי של עובד סיעודי שיבצע את המטלות, על-פי נתוני ההשתכרות של עובד בענף השירותים בגדה המערבית, הוא: 72.6 ש"ח (ירחון חשב, שם, עמ' 94). הטיפול לו נדרש התובע אינו נפסק בשבתות וחגים ועל כן יש להביא בחשבון חודש עבודה בן 30 ימים. כאמור, שלושת המומחים הסכימו שנדרש טיפול של 24 שעות ביממה. לפיכך דרושות שלוש משמרות של מטפלים (סיכומי נתבעת 3, עמ' 50). מכאן כי יוכפל השכר פי שלוש (שלושה עובדים).

השכר החודשי למטפל: 2,178 ש"ח.

יש להפריד את החישוב לגבי העזרה הסיעודית למרכיביו: רכיב החזר הוצאות הטיפול עד כה מחד, ורכיב הפיצוי בגין עזרה סיעודית בעתיד.

הוצאות הטיפול מאז התאונה: $3 \times 2,178 \times 12 \times 5 = 392,040$ ש"ח

טיפול סיעודי בעתיד: $3 \times 2,178 \times 137.0434$ (מקדם היוון) = 895,441 ש"ח

עזרה במשק הבית

לתובע צרכים מיוחדים, הכוללים הוצאות כביסה מוגברות ואירוח המטפלים הסיעודיים. הוצאות הכביסה נובעות ממצבו המיוחד של התובע, המוגדר "צמח". המצעים והבגדים שלו מתלכלכים לעיתים קרובות בשל אוכל שנשפך מפיו ובשל הפרשותיו (סעיף 26 לתצהיר האב). הדבר גורם אף לשחיקה מוגברת של לבנים, מגבות ומצעים (ע"א 357/80, יהודה נעים ואח' נ' משה ברדה ואח', פ"ד לו (3), 762, 792).

הנתבעות מתנגדות לפיצוי התובע בגין ראש נזק זה. לטענתן אין זה מקובל בחברה הערבית להעסיק זרים במשק הבית ויש להסתמך על ביצוע העבודה "בהתנדבות" על-ידי בני משפחת התובע (סיכומי נתבעות 1-2, עמ' 54).

דיני הנזיקין שואפים להשיב מצב לקדמותו. התובע זכאי לפיצוי בגין עזרת הזולת באחזקת משק הבית, משום שהוא עצמו אינו מסוגל לעשות זאת ומשום שהוא זקוק לאחזקת משק בית, בהיקף רחב מהרגיל. כאמור, אין המזיק רשאי להסתמך על עזרת בני משפחתו של הניזוק, בביצוע המלאכה "בהתנדבות". מכאן שלא ראוי להטיל על שכם הוריו המבוגרים של התובע את המעמסה להיטיב את נזקיו. לא לעולם יעמוד להם כוחם לעשות זאת בעצמם ואף אם יבחרו באפשרות זו, ראוי לפצותם על העבודה הקשה בשכר ראוי, על-פי אומדן זהיר של העלויות בגדה המערבית. בהעדר נתונים מדויקים, יקבעו ההוצאות בראש נזק זה באופן גלובאלי, בסך 67,000 ש"ח.

התאמת מגורים בעתיד

התובע אינו זקוק למגורים בנפרד. היפוכו של דבר – קרבה למשפחתו בסביבה בה נולד וגדל, תורמת לתחושתו הכללית ולרווחתו. יתרה מכך, נראה כי דאגת בני המשפחה לתובע כנה ויציבה. משום כך המגורים בקרב המשפחה עדיפים על כל סידור אחר. יחד עם זאת, מן הראוי לפסוק בנסיבות העניין, סכום הנדרש לשיפור ושיפוץ המגורים מדי פעם, כולל התקנת מקום רחצה ושירותים מתאימים. בהתחשב בעלויות הבנייה הנמוכות במקום מגוריו של התובע, יעמוד הפיצוי בגין ראש נזק זה: ₪ 21,000.

ניידות והוצאות נסיעה

התובע נזקק להסעות באמבולנס לבדיקות וביקורת רפואית בבית חולים (חוות הדעת הרפואיות של ד"ר פרבר וד"ר בני-עדני). אשר לבדיקת רופא כללי, אחת לחודש, ניתן לקיימה בבית התובע ("ביקור בית"). לעומת זאת, לשם ביצוע בדיקות דם ושתן וכן בדיקה על-ידי רופא אף-אוזן-גרון, על התובע להגיע לבית החולים. חוות הדעת הרפואיות מצביעות על תדירות של אחת לשלושה חודשים, דהיינו כארבע פעמים בשנה (ראו עמ' 58 לסיכומי נתבעות 1 ו-2). מחיר נסיעה באמבולנס מבית התובע לבית החולים רפידיה הוא 300 ₪ הלוך ושוב, על-פי קבלות שצורפו לתצהיר האב (נספחים כח' – ל', וראו עמ' 73 לסיכומי התובע). התקופה הרלוונטית לסעיף זה היא עד תוחלת חייו של התובע. לגבי העבר, עד סוף 2001 הוכרו הסכומים על-פי הראיות שהוגשו לגביהם ולפיכך יחל החישוב משנת 2002 ואילך.

הפיצוי בגין ראש נזק זה, מ-2002 ועד מועד פסק הדין: 2,100 ₪ = 21 חודשים X 100 ₪

סכום זה ישא הפרשי ריבית והצמדה כדין.

הפיצוי בגין ראש נזק זה, מיום מתן פסק הדין ועד תוחלת חייו התובע:

13,704 ₪ = (מקדם היוון) 137.0434 X 100 ₪

לא הוכחה הדרישה להסעות נוספות לצורך "גירוים סביבתיים" (עמ' 70 לסיכומי התובע). התובע מצביע על דברי ד"ר בני-עדני שהמליצה כי יצא "מהחדר לאוויר הפתוח" (פרוטוקול מ-8/7/03, עמ' 136 וסיכומי התובע, עמ' 70). בעדותה של ד"ר בני-עדני אין לראות אלא המלצה להוציא את התובע אל מחוץ לבית מדי פעם, בכיסא גלגלים.

אף אין בסיס להנחה כי יש יתרון בחשיפת התובע לנסיעות ברכב, כמקור להנאה ולשיפור איכות חייו. כך הנשיא א' ברק בע"א 357/80 יהודה נעים ואח' נ' משה ברדה ואח', לו (3) 778, 762 ו-795-794:

"סבירותה של הוצאה נמדדת, לעתים, ביחס שבין גודל ההוצאה מזה לבין התועלת המופקת ממנה מזה. אין המזיק חייב לשאת בסכומי עתק, שאין בהם כדי להיטיב את מצבו של הניזוק אלא בצורה שולית וספקולטיבית. ... על המזיק לפצות את הניזוק על כל נסיעה הנגרמת בעקבות התאונה, ובלבד שהנסיעה נחוצה וההוצאה סבירה. סבירות ההוצאה נקבעת על-פי נסיבות העניין. על-כן יש שרכישת מכונית לניזוק, שתספק את צרכי נסיעתו, היא הוצאה סבירה. לעתים זו הוצאה בלתי סבירה, כגון, שהניזוק עצמו יוכל להשתמש במכונית לצרכיו שלו במקרים מעטים בלבד."

מזרון מים בעתיד

על-פי חוות דעתה של ד"ר פרבר, המומחית מטעם נתבעות 1 ו-2, יש להחליף את מזרון המים בו משתמש התובע למניעת פצעי לחץ, אחת ל-3 שנים. מדובר, אפוא, ב-5 החלפות עד לתוחלת חייו.

הפיצוי בסעיף זה: 2,474 ₪ = (מקדם היוון) 137.0434 X 650 ₪ X 1/36 החלפות בחודש.

החלפת כסא הגלגלים ועגלת השירותים

ד"ר פרבר ציינה כי יש להחליף את עגלת השירותים ואת כסא הגלגלים מדי 5 שנים. על-פי המלצה זו,

יידרשו 3 החלפות של הכסא והעגלה. מכאן כי סך הפיצוי בסעיף זה :
 $17,587 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 7,700 \text{ ₪ לרכישה} \times 1/60$ החלפות בחודש.

כרית למניעת פצעי לחץ

ד"ר סורוקר וד"ר פרבר המליצו על רכישת כרית לכסא הגלגלים. מדובר בכרית המונעת היווצרות פצעי לחץ בעת הישיבה על הכסא. ד"ר פרבר ציינה כי החלפת הכרית מתבצעת מדי 3 שנים. עלות כרית מסוג **Tepur Med** שרוב הנכים באירופה משתמשים בה, הינה 1,311 ₪ (חוות הדעת של מר האס, עמ' 4). עד לספטמבר 2018, ידרשו 5 רכישות של הכרית. מכאן כי סך הפיצוי בסעיף זה :
 $4,990 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 1,311 \text{ ₪ לכרית} \times 1/36$ החלפות.

החלפת מכשיר סקשן

יש להניח כי ידרשו בעתיד מספר החלפות של מכשיר הסקשן והמצברים. בהעדר ראיות לעניין מספר החלפות, ראוי לאמוד את מספרן על-פי המקובל במכשירי חשמל שעלותם דומה. סביר להניח כי אורך חייו של מכשיר הסקשן גבוה יחסית, לעומת המצברים שידרשו להחלפה תכופה יותר :
 $2,969 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 1,300 \text{ ₪ לסקשן} \times 1/60$ החלפות בחודש.
 $1,256 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 110 \text{ ₪ למצבר} \times 1/12$ החלפות בחודש.

החלפת מערבל מזון

יש להניח כי יידרש החלפת מערבל המזון, בתדירות של פעם בשנתיים, לאור השימוש האינטנסיבי שנעשה בו, מדי יום ביומו. לכן ידרשו 7 החלפות עד תוחלת חיי התובע. סכום הפיצוי בגין החלפות המערבל :
 $1,256 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 220 \text{ ₪ למערבל} \times 1/24$ החלפות בחודש.

הוצאות בגין מיזוג אוויר

ההוצאות הקבועות בקשר למזגן, על-פי חוות דעתו של הכלכלן מר משה קצין (עמ' 10) מסתכמות ב- 217.10 ₪ לחודש, בממוצע. לפיכך, סך כל הפיצוי בראש נזק זה :
 $29,752 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 217.10 \text{ ₪}$

ציוד היגייני מתכלה

בהתאם לחוות הדעת של ד"ר פרבר וד"ר סורוקר, נזקק התובע לטיטולים, שקיות שתן, קטטרים, פנרוז, כפפות לטקס, מזרקי 50 סמ"ק, חומרי חיטוי, פדים לניקוי הקנולה, שקיות למזון נוזלי, זונדות לקיבה, פדים ואגדים לפצע הלחץ. כמו-כן נרכשו עבור התובע חבילות פלסטרים, בקבוקי תמיסת פולידין וצנצנות אנשור וגרבר (סעיף 31 לתצהיר האב ונספח כה' (3) – (34)). עולה מהקבלות שצורפו כי העלות החודשית הינה כ-3,300 ₪.

הפיצוי עבור ציוד היגייני בעבר : $198,000 \text{ ₪} = 5 \text{ שנים} \times 12 \times 3,300 \text{ ₪}$

סכום זה ישא הפרשי הצמדה וריבית כדין.

הפיצוי עבור ציוד היגייני בעתיד : $452,243 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 3,300 \text{ ₪}$

טיפול פיזיותרפי

שלושת המומחים מציינים בחוות דעתם כי התובע זקוק לטיפול פיזיותרפי, רצוי מדי יום. ד"ר פרבר וד"ר סורוקר מציינים כי די בטיפול שבועי על-ידי פיזיותרפיסט מקצועי, בעוד הטיפול היומי יינתן על-ידי מטפל רגיל, דהיינו במסגרת הטיפול הסייעודי או על-ידי בני המשפחה.

לצורך הטיפול הפיזיותרפי היומי, יקבלו בני במשפחה ו/או המטפלים הסיעודיים שישכרו, הדרכה שבועית על-פי הצורך, תוך צפייה בטיפול הניתן על-ידי הפיזיותרפיסט המקצועי. הדרכה זו היא בעלת חשיבות ניכרת, לנוכח הטיפול השגוי שניתן בעבר על-ידי בני המשפחה (פרוטוקול מוקלט מ-17.6.03, עמ' 6). הורי התובע נוהגים לשלם 50 ₪ לטיפול הניתן על-ידי פיזיותרפיסט ממרכז אמל בשכם (סעיף 24 לתצהיר האב ונספח כ' (1)-(13)). נתונים אלה עולים בקנה אחד עם חוות דעתו של המומחה מטעם הנתבעות, מר גדעון האס, אם מוסיפים למחיר בו נקב – 30 ₪, את דמי הנסיעה של המטפל.

הפיצוי בגין הוצאות העבר: $12,000 \text{ ₪} = 5 \text{ שנים} \times 12 \times 200 \text{ ₪}$

הפיצוי בגין הוצאות צפויות בעתיד: $27,408 \text{ ₪} = (\text{מקדם היוון}) 137.0434 \times 200 \text{ ₪}$

פיקוח רפואי

על-פי חוות הדעת הרפואיות, זקוק התובע לבדיקות וביקורת רפואית:

- ביקור רופא כללי – פעם בחודש.
- מעקב רופא אף-אוזן-גרון – אחת ל-3 חודשים.
- מעקב רופא נירולוג – פעם בחצי שנה.
- בדיקות דם ושתן – פעם בחודש.
- בדיקת C.T. ראש – פעם בשנתיים.
- ביקור אחות – פעם בשבוע עד שבועיים.

על-פי חוות הדעת של המומחה מטעם הנתבעות, מר גדעון האס, עלות בדיקת רופא הינה 25-30 ₪ בשטחי הרשות הפלסטינית. הורי התובע טוענים כי העלות הינה 150 ₪. בנסיבות העניין ובהעדר נתונים מדויקים, ראוי להניח כי הסכום המשולם בפועל הינו 75 ₪.

אשר לבדיקות דם ושתן, התובע מקבל את חוות הדעת של המומחה מטעם הנתבעות, מר האס (עמ' 87 לסיכומים מטעם התובע) שקבע כי עלות שתי הבדיקות במשולב – 100 ₪.

אשר לבדיקת C.T. ראש, התובע טוען כי העלות בישראל הינה 2,600 ₪, וכי זו אף העלות בשטחי הגדה המערבית. הנתבעות סומכות ידן על תעודת עובד ציבור של גב' דליה בסה (נת' 3/12, נספח ל'), שם היא נוקבת בסכום של 255 ₪ לבדיקה, לפלסטיני שאינו מבוטח בביטוח הבריאות הממלכתי של הרשות הפלסטינית. בנסיבות אלה ראוי להניח כי העלות בפועל הינה 1,000 ₪ כסכום אומדני.

אשר לביקור אחות, אין מחלוקת כי התובע זכאי לביקורים חנים.

סך הפיצוי בסעיף זה לעבר:

$$\begin{aligned}
 & 4,500 \text{ ₪} = 75 \text{ ₪ עבור ביקור רופא } 12 \times 5 \text{ X שנה} \\
 & 1,500 \text{ ₪} = 75 \text{ ₪ עבור ביקור רופא א"ג } 4 \times 5 \text{ X פעמים בשנה} \\
 & 750 \text{ ₪} = 75 \text{ ₪ עבור ביקור נירולוג } 2 \times 5 \text{ X פעמים בשנה} \\
 & 6,000 \text{ ₪} = 100 \text{ ₪ עבור בדיקת דם ושתן } 5 \times 6 \text{ X פעם בחודש} \\
 & 2,500 \text{ ₪} = 1,000 \text{ ₪ עבור בדיקת CT ראש } 5 \times 5 \text{ X פעם בשנה}
 \end{aligned}$$

סה"כ 15,250 ₪

הפיצוי בסעיף זה לעתיד:

$$\begin{aligned}
 & 17,400 \text{ ₪} = 75 \text{ ₪} \times 1 \text{ ביקור רופא כללי בחודש} \times \text{מקדם היוון } 137.0434 \\
 & 3,806 \text{ ₪} = 75 \text{ ₪} \times 4 \text{ בדיקות רופא א"ג בשנה} \times \text{מקדם היוון } 137.0434 \\
 & 1,713 \text{ ₪} = 75 \text{ ₪} \times 1/6 \text{ בדיקת נירולוג בחודש} \times \text{מקדם היוון } 137.0434 \\
 & 13,704 \text{ ₪} = 100 \text{ ₪} \times 1 \text{ בדיקת דם ושתן בחודש} \times \text{מקדם היוון } 137.0434
 \end{aligned}$$

$$5,710 \text{ ₪} = 1,000 \text{ ₪} \times \frac{1}{24} \text{ בדיקות C.T. ראש בחודש X מקדם היוון} \\ 137.0434 \\ \hline \text{₪} 42,333$$

דרישת תשלום מבית חולים פוריה בטבריה

אשר לחוב התובע בגין אשפוזו בבית החולים פוריה בטבריה, הוריו טוענים כי נדרשו לשלם 208,638 ₪ (סעיף 8 לתצהיר האב ונספח ז'). התובע מבקש לשפות אותו "על מנת שלא יימצא עצמו מקופח, כאשר יידרש לשלם חוב זה" (עמ' 88 לסיכומי התובע). מאחר שהחוב לא שולם, אין מקום לשפות את התובע עתה. הנתבעות תסלקנה את חוב האישפוז ישירות לבית החולים פוריה, באמצעות ב"כ התובע, עו"ד קנר, כנגד חשבונית מס.

תרופות ותוספי מזון

ד"ר פרבר וד"ר סורוקר קובעים בחוות דעתם כי התובע זקוק לתרופות ותוספי-מזון, ביניהם – אנטיביוטיקה ומולטיוויטמין. קבלות המופיעות בתצהיר האב (נספחים כ"א 1–50) מצביעות על הוצאה חודשית ממוצעת של 434 ₪ לתרופות ותוספים. התקופה הרלוונטית לסעיף זה היא החל מיום השחרור מבית החולים רפידיה – 8.10.00 ועד ספטמבר 2018, סך הכל 18 שנה.

מכאן שסך הפיצוי בסעיף זה להוצאות העבר הוא : 20,832 ₪ = 4 שנים X 12 X 434 ₪

הוצאות העתיד : 59,476 ₪ = (מקדם היוון) 434 X 137.0434 ₪

הנתבעות טענו כי חוק הבריאות הממלכתי הירדני מזכה את התובע בשרותים רפואיים ובתרופות, תמורת תשלום מזערי. הנטל להוכיח טענה זו מוטל על הנתבעות (ע"א 5557/95 סהר חברה לביטוח בע"מ נ' אלחוזד, פ"ד נ"א(2) 422). הנתבעות לא הביאו כל ראיה להוכחת הטענה. אביו של התובע ואחיו, אשר העידו במשפט, לא נשאלו בענין זה. מאידך, התובע הגיש קבלות על הוצאות רפואיות, כולל הסעות ואין להניח כי המשפחה היתה מוציאה מכיסה סכומים נכבדים, אילו היה לאל ידה לקבל את השירות הנדרש, חינם אין כסף.

סיכום הנזקים

799,015 ₪ = כאב וסבל.
879,219 ₪ = הפסד השתכרות, לרבות "השנים האבודות".
1,287,481 ₪ = עזרה סיעודית.
67,000 ₪ = עזרה במשק הבית.
73,372 ₪ = נזק מיוחד.
97,088 ₪ = ציוד והתאמת מגורים בעתיד.
650,243 ₪ = ציוד היגייני לעתיד.
39,408 ₪ = פיזיותרפיה.
57,583 ₪ = ביקורת רפואית.
80,308 ₪ = תרופות ותוספי מזון.
<hr/>
₪ 4,030,717

הנתבעות תפצינה את התובע בסכום כולל זה, ביחד ולחוד (סעיפים 11 ו-84 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]). החלוקה הפנימית ביניהן, תהא זהה לחלוקת האשם :

נתבעת 1 - .55%
המדינה - .30%
עיריית טבריה - .15%

הודעות צד ג' נדחות בלא צו להוצאות.

הוצאות ושכר טרחה

לאור התוצאה, ישאו הנתבעות ביחד ולחוד בהוצאות התובע ושכר טרחת עורך דין בשיעור 20% מסך-כל הפיצויים שנפסקו לתובע. החלוקה הפנימית ביניהן, תהא זהה לחלוקת האשם.

ניתן היום ב' בחשון, תשס"ה (17 באוקטובר 2004) במעמד הצדדים.

רות שטרנברג אליעז, שופטת
סגן-נשיא